

Základní teoretické otázky služeb v občanském právu

JIRÍ SVESTKA

Služby v občanském právu (též občanskoprávní služby, resp. služby v občanskoprávním smyslu) tvoří v čs. socialistickém občanském právu, jmenovitě v rámci závazkového (obligačního) práva, *zvláštní občanskoprávní institut*, který je zákonodárstvím upraven v části IV občanského zákoníku.¹⁾

Institut služeb tvoří *soustava občanskoprávních norem* obsažená zejména v §§ 222–238, jejichž předmětem úpravy je *zvláštní — svou povahou však stejnorodý (homogenní) — druh společenských směnných vztahů* (důsledek historického procesu vnitřní diferenciaci tohoto druhu společenských vztahů upravovaných jednotně do určité doby občanským právem v širším smyslu a vedoucí přirozeně i k diferenciaci v rámci současných občanskoprávních institutů).

Stejnorodnost tohoto druhu společenských směnných vztahů vyplývá z jejich *ekonomické podstaty*. K objasnění této ekonomické podstaty je třeba stručně uvést toto:

Služby tvoří ve smyslu známé Marxovy myšlenky — dále rozpracované politickou ekonomikou socialismu²⁾ — *užitečné výsledky (efekty) lidské práce*.

¹⁾ Pojem služeb je však v teorii i v praxi občanského práva užíván i v dalších významech, a to ve smyslu jednak *zvláštního závazkového občanskoprávního vztahu*, jednak *předmětu (objektu) tohoto zvláštního závazkového občanskoprávního vztahu*, vznikajícího mezi socialistickými organizacemi a občany ve společenské oblasti upravené částí IV občanského zákoníku.

²⁾ Srov. K. Marx: Kapitál, I, SNPL, Praha 1954, str. 200, 212; též autor: Teorie o nadhodnotě, I, SNPL 1958, str. 412 a násl.; z čs. ekonomické literatury srov. zejména A. Kerner: Úloha služeb za kapitalismu, SNPL, Praha 1964; též autor: Vědeckotechnická revoluce a rozvoj služeb, Praha 1976; J. Barvík a kol.: Politická ekonomie socialismu, SPN, Praha 1977; zvláště však Ekonomika služeb v rozvinuté socialistické společnosti. Sborník referátů I. mezinárodní konference ve Smolenicích, vydal Ekonomický ústav ČSAV, Praha 1977.

Dlužno ovšem uvést, že názory na vymezení pojmu služeb, jejich třídění (např. na produktivní a neproduktivní, řazení určitých činností mezi služby placené a neplacené apod.) nejsou v politické ekonomii socialismu zatím zcela jednotné.

Tyto užitečné výsledky (efekty) lidské práce jsou v socialistické společnosti za účelem uspokojování různých potřeb spotřebovány buď prostřednictvím výrobků — *hmotných spotřebních předmětů* (tzv. věcné služby jako např. typicky opravárenské služby, prádelny, čistírny atp.) anebo *formou bezprostředního působení na fyzické či duševní vlastnosti člověka* — občana (tzv. osobní služby jako např. typicky služby holičské a kadeřnické, rekreační, ubytovací, přepravní atp.).

V této souvislosti vzniká, mj. jedna z otázek, která má význam i pro zkoumanou oblast socialistického občanského závazkového práva a jež svého času byla v čs. občanskoprávní literatuře předmětem sporu. Jde konkrétně o otázku, zda mezi služby, resp. mezi společenské vztahy spjaté s poskytováním služeb lze zahrnovat i obchod — obchodní činnost.

Pokud je ze soudobé obchodní činnosti izolován pouze samotný prodej a koupě, neboli jinak řečeno zprostředkování převodu výrobku prodávajícím do vlastnictví kupujícího, je možno souhlasit s názorem, že samotný prodej a koupě věci nelze považovat za službu v ekonomickém smyslu.³⁾

Na druhé straně je však třeba v této souvislosti upozornit na některé další skutečnosti, které nelze přehlížet. Nesporné je, že prodej a koupě, neboli zprostředkování převodu výrobku prodávajícím do vlastnictví kupujícího, tvoří významnou obsahovou součást, resp. hlavní cílové určení obchodní činnosti (prodejem a koupí je totiž zabezpečován převod výrobku ze sféry oběhu do sféry spotřeby). Zároveň však v důsledku prohlubující se společenské dělby práce, jakož i z některých dalších ekonomických a sociálních faktorů (srov. např. růst platební a kupní schopnosti občanů, zvýšení prodeje výrobků s delším cyklem spotřeby, technická složitost prodáváných výrobků, stoupající náročnost trhu i zákazníků, mj. i co do požadavku komplementárnosti, různé organizačněprovozní zřetele sledující princip hospodárnosti atp., zejména však úsilí o co největší zkvalitňování procesu uspokojování významné části osobních potřeb občanů) nelze obchodní činnost zdaleka omezovat pouze a toliko na uskutečnění prodeje a koupi. S obchodem se postupně stále více počala z funkčního hlediska prolínat v integrální celek řada činností, které již typické znaky služeb v ekonomickém smyslu vykazují. Tento jev je zvláště příznačný pro soudobou moderní obchodní činnost uskutečňovanou zejména v obchodních, resp. ve společenských střediscích provozovaných k tomu speciálně zřízenými socialistickými organizacemi. Lze proto říci, že služby spjaté s obchodem (obchodní služby) se dnes stávají — bez ohledu na jejich některá tradiční spojení — *funkčně integrální součástí moderní obchodní činnosti jako jednoho celku*. Je přitom ovšem přirozené, že obsah a rozsah těchto činností funkčně úzce spjatých s obchodem se v závislosti na různých ekonomických i společenských podmínkách měnil a mění. Tak např. některé z těchto činností v dů-

3) Tuto stránku věci např. akcentoval názor, který se objevil již v připomínkovém řízení k návrhu občanského zákoníku z r. 1964. S tímto názorem — podrobněji rozvedeným a argumentovaným v čs. literatuře — se lze setkat i později v učebnici občanského práva, sv. II, 1964, str. 165 (právě tak je tomu i ve vydání této učebnice z r. 1974, sv. II, str. 120).

sledku pokračujícího výrobního a technického pokroku již zanikly (např. část z nich, jako např. balení, označování zboží pro informaci spotřebitele aj., z toho důvodu, že byla přenesena do finální fáze výroby; část, jako je tomu u samoobslužných prodejen, zase naopak proto, že byla přenesena přímo na samotného spotřebitele.⁴⁾

Takovýmito činnostmi vykazující znaky služeb a tvořící součást celkové moderní obchodní činnosti jsou např. soudobé formy vystavování výrobků určených k prodeji a podporující jejich rozšířenější odbyt, poskytnutí možnosti zákazníkovi, aby srovnáním (co do vzhledu, technických vlastností atp.) výrobků různé provenience mohl lehčeji uskutečnit jejich správný výběr, informování spotřebitele o funkci i možnostech efektivního využití předmětů určených k prodeji, včetně jejich předvádění, různé formy poradenské služby (např. poradenství bytového architekta, technické poradenství atp.), uzpůsobení zboží konečné spotřebě neboli bezprostřední dokončení výrobního procesu (srov. např. polotovary, mletí kávy atp.), dárková služba, úprava a dohotovování rozpracovaných konfekčních oděvů, střižová služba při prodeji metrového zboží (určená zejména těm, kdo mají šicí stroj), rozvoz, dovážka či rozvážka zakoupených výrobků atp. Význam těchto, resp. i některých dalších činností tohoto druhu, které natolik úzce prolínuly s vlastním prodejem a koupí, že se staly funkčně integrální součástí soudobé obchodní činnosti jako celku, vzrůstá zvyšováním počtu obchodních středisek, resp. dnes již zaváděných společenských středisek (rozšířenější náplň obchodních středisek).⁵⁾

Tento jev zkoumaný na případu obchodní činnosti je projevem určité *vývojové sociální tendence*, mající svůj základ v pokračujícím prohlubování společenské dělby práce, jakož i v některých dalších ekonomických a sociálních činitelích a spočívající v tom, že se *některé ekonomické činnosti z funkčního hlediska zákonitě podmiňují, navzájem prolínají a tak vytvářejí určitý funkční integrální celek*.⁶⁾

Navíc v podmínkách výstavby rozvinuté socialistické společnosti se tyto ekonomické činnosti, což je zvlášť patrné právě na obchodě, prolínají i s dalšími funkcemi politickými, kulturními a sociálními, a tak vytvářejí *celky (komplexy) nové kvality* (tato nová kvalita se mj. projevuje i v novém vztahu provozovatelů těchto činností k občanům jako spotřebitelům, jak o tom ostatně bude řeč v celém dalším výkladu).

⁴⁾ K tomu srov. blíže V. Rulf: Služby v ekonomice oběhu spotřebního zboží, cit. sborník v pozn. č. 2, str. 317; též autor: Obchodní střediska, Merkur, Praha 1978, str. 18 a násl.

⁵⁾ Není rovněž bez zajímavosti, že někteří ekonomové — zastánci tzv. třísektorové teorie (primárního — I, sekundárního — II a terciárního — III) vymezují posléze uvedený terciární sektor (terciary industry, resp. service industry) velmi široce a zahrnují do něj všechny ostatní činnosti nepatřící pod sektor I a II, neboli — což nás z hlediska zkoumaného tématu zajímá — obchod i ostatní služby. Hovoří prostě o tom, že produkty tohoto terciárního sektoru jsou *služby*.

⁶⁾ Tuto tendenci lze mj. dokumentovat i na službách veřejného stravování, kde se úzce podmiňuje a prolíná činnost výrobní, vlastní prodejní činnost i činnost obslužná, a kde tudíž vymezit nějaké přesné hranice těchto jednotlivých činností je velmi obtížné.

Všechny výše uvedené ekonomické skutečnosti vytvářejí *určitý jednotný základ, resp. řečeno jinak, sblíží podstatu společenských vztahů vznikajících při obchodní činnosti s podstatou společenských směnných vztahů spjatých s typickými službami*. Tím je již v samotné ekonomice — vedle ještě širší ekonomické báze, kterou v obojím případě tvoří existence směnných vztahů založených na zbožněpeněžních kategoriích — vytvořen základ i pro *širší chápání (koncepti) služeb v občanském právu*.

Pro toto širší pojetí služeb v občanském právu však hovoří i *další důvody*.

Společenské vztahy spjaté jak s výše chápanou obchodní činností, tak s poskytováním typických služeb (kteréžto činnosti jsou v obojím případě zajišťovány socialistickými organizacemi, které jsou k tomuto účelu speciálně zřizovány) směřují v rámci celospolečenského plánovitého řízení *funkčně jednotnému cíli*, tj. ke stále lepšímu uspokojování osobních potřeb občanů jako spotřebitelů a tím k zabezpečování a k dalšímu rozvoji jejich životní úrovně, jakož i prohlubování jejich socialistického způsobu života. Za této situace se stává nezbytným úkolem celé právní nadstavby — v daném případě občanskoprávní úpravy — *příspěť v komplexu ostatních společenských prostředků svými specifickými nástroji, tj. adekvátním zakotvením občanských práv a právních povinností (včetně právních záruk) neboli právního postavení příslušných subjektů k dosažení tohoto cíle*. V občanskoprávní oblasti to konkrétně znamená stanovit *jednotně jak pro socialistické organizace — a to bez zřetele k tomu, jde-li o provozovatele obchodní činnosti či typických služeb — tak pro občany v podstatě stejná základní práva a stejné základní povinnosti*. I tato skutečnost, která se promítá již do samotné občanskoprávní oblasti a jejich specifických potřeb a úkolů, hovoří rovněž pro širší pojetí (koncepti) služeb v občanském právu.⁷⁾

Z této myšlenky — jak vyplývá z důvodové zprávy části IV — vyšel i občanský zákoník z r. 1964 (tento základní občanskoprávní předpis navíc přihlédl i k nezanedbatelným legislativnětechnickým zřetelům, jako je např. hledisko přehlednosti a jasnosti úpravy, legislativní úspornosti atp.) a zakotvil v §§ 222 an. i *v základním občanském zákonodárství širší pojetí služeb, jakožto významnou část socialistického závazkového občanského práva*.⁸⁾

Na základě všech výše uvedených výkladů lze dospět k závěru, že *společenské směnné vztahy spjaté s obchodní činností i s poskytováním typic-*

⁷⁾ K širšímu pojetí služeb v čs. občanskoprávní teorii srov. v poslední době K. Knap: Některé obecné otázky právní úpravy služeb podle OZ, Socialistická zákonnost 5/1976.

V sovětské literatuře stejně soudí např. A. Ju. Kabalkin: Rol graždanskogo regulirovanija sfery obsluživanja, SGiP č. 4/1976, str. 18, 19. I tento autor se přimlouvá za širší pojetí služeb (v podstatě stejné, jako je zastává platný čs. občanský zákoník, tj. včetně prodeje v obchodě, pojištění, vztahu k peněžním ústavům) a doporučuje, aby i legislativně byly v rámci závazkového práva upraveny speciálně a konkrétně smlouvy o poskytování služeb. Podle názoru tohoto autora by tato speciálnější a konkrétnější legislativní úprava „nahrazující dosavadní obecnou a abstraktní úpravu“ mj. přispěla i k účinnější ochraně majetkových práv občanů.

⁸⁾ S užším legislativněprávním pojetím služeb, tj. konkrétně bez právní úpravy obchodu — obchodní činnosti, se lze setkat v občanském zákoníku NDR z r. 1975.

kých služeb a upravené s ohledem na své určité shodné rysy společně v občanskoprávní nadstavbě zvláštním institutem služeb (jmenovitě zejména v občanském zákoníku v § 222 an.) v rámci závazkového občanského práva, nabývají podobu zvláštních majetkových závazkových (obligačních) právních vztahů spjatých s opětujičím se poskytováním věcných plnění, výkonů či jiných plnění mezi socialistickými organizacemi a občany na základě jejich rovného právního postavení a s funkčním určením přispívat k náležitému uspokojování významné části osobních, tj. hmotných a duchovních potřeb občanů jako individuálních spotřebitelů.

Z tohoto vymezení je patrné, že jde o společenské vztahy, které svým předmětem právní úpravy (majetkové vztahy), metodou právní úpravy (rovné právní postavení objektů) i *funkčním zaměřením* (uspokojování významné části osobních potřeb občanů) spadají z *teoretického hlediska do výměru společenských vztahů tvořících předmět úpravy občanského práva.*⁹⁾

Zvláštnost postavení těchto majetkových závazkových (obligačních) právních vztahů vyplývá v soudobých podmínkách výstavby rozvinuté socialistické společnosti, která je založena na zespolečenštění výrobních prostředků z těchto skutečností: Jednak z *celospolečensky* — a v souladu s vědeckotechnickým pokrokem — řízeného *uspokojování zkoumané části osobních potřeb občanů k tomu speciálně ustanovenými socialistickými organizacemi* (srov. čl. 11 odst. 3 a čl. 13 odst. 2 ústavy, jakož i čl. IV OZ) formou poskytování věcných plnění, výkonů či jiných plnění, jednak z *prin-*

⁹⁾ Srov. k tomu podrobněji J. Švestka: Několik úvah nad občanským právem v období výstavby rozvinuté socialistické společnosti, AUC — Iuridica č. 3/1978.

¹⁰⁾ Tuto vazbu individuálního a společenského, která respektuje organické včlenění (nikoli pohlčení) individuálních spotřebitelských zájmů občanů do makroekonomického a makrosociálního celku s cílem uspokojovat konkrétní potřeby občanů za *optimálních podmínek*, nelze nikdy ztrácet ze zřetele ani v této významné společenské oblasti upravované občanským závazkovým právem. (Proto je třeba z principiálního hlediska odmítat soudobou buržoazní ideu ekonomicky nereálné „suverenity“ občana jako spotřebitele, která chce pouze z třídně ideologického hlediska zastříti, že občan v kapitalistických podmínkách v plné míře zatěžuje spotřebitelské riziko a že občan jako spotřebitel se v podmínkách monopolistické konkurence a honby za maximálním ziskem stává — vzdor zdůrazňování jeho spotřebitelských zájmů teoriemi marketingu — pouze manipulovatelným subjektem.) Úsilí o vytváření optimální varianty této vazby individuálního i společenského i v této oblasti konkrétně znamená nepřeceňovat ani individuální zájmy občanů (a tím umožňovat jejich protisociální, úzce konzumní postoje), ani špatně chápat a hodnotit zájmy společnosti (např. přehlížet oprávněné individuální zájmy občanů, neopodstatněně vydávat skupinové zájmy za zájmy celospolečenské apod.). Zkrátka v podmínkách výstavby rozvinuté socialistické společnosti není — na rozdíl od soudobých buržoazních společností — ani oblast zkoumaných občanskoprávních služeb místem stálých antagonistických rozporů mezi stranami prosazujícími izolovaně a vůči sobě navzájem cize své úzce individuální či skupinové zájmy. (Podstatu této problematiky se v podobném základním smyslu snaží např. v polské literatuře vystihnout i E. Letowska: Problematyka ochrony konsumenta v PLR, PAN — Studia prawnicze, Zeszyt 1 [55], z r. 1978, str. 7 a násl.)

Tím ovšem nemá a nechce být řečeno, že zkoumaná oblast služeb je v současné socialistické společnosti *prosta jakýchkoli neantagonistických střetů* (o tom viz podrobněji dále zejména v souvislosti s odpovědností za různé druhy újmy, jako je např. prodlení, vady a škody vznikající v souvislosti s poskytováním služeb).

cipu spolupráce, součinnosti a pomoci těchto subjektů usilujících v rámci svých práv a povinností společně (nikoli tedy jako navzájem cizorodé subjekty) o naplnění sledovaného cíle významného z hlediska jak jejich individuálních (skupinových) zájmů, tak i rozhodujícího celospolečenského zájmu.¹⁰⁾

2. Takto charakterizovaný druh zvláštních občanskoprávních vztahů, vznikajících při poskytování služeb, má přirozeně *četné vazby a návaznosti* i na řadu dalších druhů společenských vztahů. Z nich jsou významné zejména vazby: Jednak na společenské vztahy ve sféře národního hospodářství, kde dochází k jednotě hospodářského řízení a organizování (tzv. vertikální stránka) i specifické hospodářské činnosti mezi socialistickými organizacemi (horizontální stránka) za účelem splnění cílů stanovených při využívání socialistického majetku národohospodářským plánem neboli na *hospodářskoprávní vztahy*, jednak v oblasti organizace společenské práce neboli na *pracovníprávní vztahy*. Všechny tyto společenské vztahy jako integrální součásti celospolečensky řízeného celkového hospodářského procesu souvisejí a navzájem se ovlivňují. Proto i jejich právní úpravy musí být — při zachování jejich zvláštností — navzájem koordinovány.

3. Občanskoprávní úprava služeb nesleduje cíl právně petrifikovat nějaké samoučelné uspokojování části individuálních potřeb občanů vedoucí k hromadění a fetišizaci hmotných — materiálních statků (buržoazní koncepce a nazírání tzv. konzumní společnosti), tím méně pak právně zabezpečovat dosahování nějakých maximálních zisků. Této občanskoprávní úpravě jde o to *přispívat* v rámci celospolečenského plánovitého řízení (uskutečňovaného nástroji ekonomickými, politickými i jinými, jako jsou např. kvalifikované obchodní a jakostní inspekce, státní zkušebnictví, testování, právě tak jako formami přímé aktivní účasti občanů v příslušných orgánech NV, spotřebitelských radách atp.) *specifickou cestou adekvátně zakotvených občanských práv a právních povinností, včetně občanskoprávních záruk ochrany těchto práv i zabezpečení jejich účinného uplatňování*, k plynulému (bezporuchovému) a zároveň kulturnímu poskytování služeb, včetně respektování hlediska racionality při uspokojování potřeb,¹¹⁾ k řádné, jasné a úplné informovanosti občanů (včetně pravdivé, nezkrácené a seriózní reklamy nevedoucí v důsledku použitých psychologických prostředků k újmě občanů jako spotřebitelů — srov. i § 119a HZ), která by jim umožňovala rozhodování, k souladu a hospodářské rovnováze mezi kvalitou služby a její cenou, včetně zamezování jednostranného zvyšování cen, k zajištění potřebných užitných hodnot, včetně upotřebitelnosti předmětů plnění, k řádnému zabezpečení (ať formou údržby či oprav) dlouhodobější životnosti některých hmotných spotřebních předmětů, k zabránění škod na zdraví či majetku, resp. v případě způsobení škod, k jejich účinné ná-

¹¹⁾ V. Sova: Životní úroveň a její plánování, Svoboda, Praha 1978, str. 102, k tomu přílehlavě píše: „... pojem rozumné potřeby nechápeme jakožto rozumné omezování a uskrovnování se, nýbrž jako respektování určitých objektivních zákonitostí ve vývoji potřeb, jejich poznávání a využívání k tomu, aby byl zabezpečen stále všestrannější rozvoj všech lidí.“

pravě atp. Tím vším tato občanskoprávní úprava služeb napomáhá k vytváření celkových podmínek pro optimální uspokojování osobních potřeb občanů (včetně zabezpečení jejich náležité ochrany čelící poškozování jejich práv a oprávněných zájmů) a v důsledku toho k všestrannému mnohorozměrnému — a o to významnějšímu, že vlastně u většiny občanů každodenně realizovanému — uplatňování všech občanů jak v zájmu jejich osobního rozvoje, tak v zájmu socialistické společnosti jako celku.

Jak tedy patrně, občanskoprávní úprava služeb se tak organicky a nezastupitelně včleňuje do systému komplexních společenských opatření, která již od předvýrobního procesu, ve výrobě, řádným zabezpečením všech dodávek služeb v dostatečném množství, skladbě sortimentu, řízenou péčí o jakost poskytovaných služeb atp., zajišťují (garantují) společensky uznávaná práva a zájmy všech občanů jako spotřebitelů v duchu principu „caveat societas“ a jež zároveň v případech nastalé konkrétní újmy na straně jednotlivých občanů jako spotřebitelů vytvářejí i předpoklady pro jejich účinnou individuální subjektivní ochranu (princip „caveat emptor“).¹²⁾ Tím se vytváří společensky jednotný a zároveň účinně (efektivně) působící systém ochrany občanů jako spotřebitelů. Lze to říci i tak, že takto široce a zejména komplexně chápáná ochrana občana jako spotřebitele (nikoli tedy zúžená pouze a toliko na určitou konkrétní nápravu újmy vzniklou jednotlivému spotřebiteli) se v současných podmínkách stává celospolečenskou záležitostí.

V důsledku tohoto specifického a nezastupitelného poslání občanskoprávní institut služeb přispívá v souladu s celospolečenskými požadavky (srov. závěry XV. sjezdu KSČ i Směrnice pro hospodářský a sociální rozvoj ČSSR v letech 1978—1980; srov. též usnesení ÚV KSČ z května 1977 o uspokojování hmotných potřeb obyvatelstva a směry dalšího rozvoje vnitřního trhu) důležitým podílem k zabezpečení všestranně vyvážené životní úrovně občanů (včetně reprodukce dalšího rozvoje jejich pracovní síly i celkové osobnosti, vytváření podmínek pro rozšiřování jejich volného času i jeho účelného — racionálního využívání, k usnadnění a snížení rozsahu domácích prací, nezbytnému zejména v důsledku růstu zaměstnanosti žen atp.), právě tak jako k dalšímu rozvíjení jejich socialistického způsobu života jako uvědomělých členů společnosti. Tím vším ve svých konečných důsledcích tento institut napomáhá k dalšímu upevňování a prohlubování sociálních a životních jistot občanů, a stává se i předpokladem jejich prohlubující se aktivity, iniciativy a vůbec celkové společenské angažovanosti.

¹²⁾ V socialistické společnosti se tak v důsledku její podstaty i cílů principy „caveat societas“ a „caveat emptor“ navzájem nerozlučně prolínají.

¹³⁾ V práci L. Rendoš a kol.: Rozbory hospodárskej činnosti obvodných podnikov, SPN, Bratislava 1976, str. 123, se mj. píše: „... pri raste životnej úrovne obyvateľstva u nás možno o službách povedať, že sa v budúcnosti prejavia ako najprogresívnejšia zložka rastu spotreby obyvateľstva...“ Na inom mieste této práce (str. 124) se píše: „... ve vývoji služeb se projevují tieto tendencie: Služba rastie rýchlejšie ako maloobchodný tovar obchodu; objem služeb v prepočte na jedného obyvateľa stále rastie...“

Uvází-li se nebývale pokračující rozmach služeb v podmínkách spojení vymožeností vědeckého pokroku (spjatého s postupujícím procesem inovací) s přednostmi socialistického společenského zřízení,¹³⁾ včetně stále více se rozvíjejícího trendu uspokojování osobních potřeb cestou některých druhů typických služeb, aniž by zároveň docházelo k zakoupení výrobků (tzv. ekonomická substitute) a v důsledku všech těchto skutečností stále více rostoucí vliv služeb na zabezpečení a další zvyšování životní úrovně občanů i formování socialistického způsobu života jako vyspělých členů společnosti (srov. s tím spjatou problematiku tzv. společenské efektivnosti), lze dosavadní obecný výklad uzavřít takto: *Občanskoprávní instituce služeb přispívá — a to v podstatě každodenně — k aktivnímu ovlivňování důležitých pracovních a vůbec životních podmínek občanů, čímž v rámci celkového plánovitě řízení a usměrňování sociálních procesů plní v podmínkách výstavby rozvinuté socialistické společnosti významnou úlohu nejen z hlediska individuálních zájmů jedinců, nýbrž i v zájmu společnosti jako celku (zásadní souladnost zájmů individuálních s rozhodujícími zájmy společnosti). Tuto myšlenku lze vyjádřit i tak, že všestranný rozvoj a plné pracovní a vůbec životní uplatnění občanů, k čemuž v socialistickém společenském systému přispívají významnou měrou v rámci veškerých služeb i služby upravované socialistickým občanským závazkovým právem, se stává nejen cílem společnosti, nýbrž zároveň nezbytnou podmínkou dalšího rozvoje společnosti samé (srov. zejména další zdokonalování společenské výroby).*

3. Typickými službami ve smyslu občanského práva, které z teoretického hlediska vykazují co do předmětu, funkce i metody úpravy *všechny náležitosti (znaky) společenských vztahů upravených občanským právem* neboli občanskoprávních vztahů jsou v první řadě jednotlivé typy služeb upravené výslovně v hlavě II—XI čtvrté části občanského zákoníku. Konkrétně jde o prodej v obchodě, půjčování věcí, zhotovení věci na zakázku (ať věci movité či nemovité), opravu (odstranění vady, následky poškození či účinky opotřebení) a úpravu (změna povrchu věci či jejich vlastností) věci, obstaravatelské služby, přepravní služby atp.

Avšak i některé další služby upravené ve *zvláštních právních předpisech, tj. mimo rámeček občanského zákoníku*, mohou mít za předpokladu, že splňují všechny výšeuvedené náležitosti (znaky) povahu služeb ve smyslu občanského práva. Takovými službami jsou např. služby poskytované socialistickými organizacemi občanům podle zvláštních právních předpisů o elektrizaci, plynárenství, spojích, atp.

V neposlední řadě za služby ve smyslu občanského práva je třeba považovat i ty služby, které sice *nejsou výslovně upraveny ani v hlavě II—XI občanského zákoníku, ani v některém ze zvláštních právních předpisů, jež však vzdor tomu splňují z teoretického hlediska všechny výšeuvedené náležitosti (znaky) kategorie občanskoprávních služeb*. Jedná se o část tzv. osobních služeb, jako jsou např. služby kadeřnické, holičské, kosmetické, fotografické, atp., právě tak jako služby poskytované socialistickými organizacemi občanům na úseku kulturním (filmová a divadelní představení,

koncerty apod.), na úseku zábavním, úseku cestovního ruchu a rekreace, úseku sportovním (sportovní utkání; patří sem však i placené tělovýchovné služby poskytované v komplexních zařízeních, kteréžto služby — sledující preventivnězdravotní hlediska — doplňují celkový tělovýchovný systém). V souladu s dále se rozvíjejícími individuálními a společenskými potřebami sem patří i všechny nově vznikající typy služeb, jako např. Multiservis (jde o úplatné půjčení televizoru občanovi na určitou dobu se závazkem organizace tento televizor opravovat a po skončení určité lhůty jej převést do vlastnictví občana) atp.

4. Naproti tomu o služby ve smyslu občanského práva nejde tam, kde se jedná pouze o ojedinělou příležitostnou výpomoc (nikoli tedy o opětující se činnost) poskytnutou na základě spolupráce a pomoci za účelem uspokojování určité části osobních potřeb jedním občanem druhému občanovi. V takovém případě jde sice podle všech náležitostí (znaků) a tedy z teoretického hlediska rovněž o občanskoprávní vztah, nikoli však o občanskoprávní vztah z poskytování služeb. V tomto případě se jedná pro určité specifičnosti o *občanskoprávní vztah z občanské výpomoci, který se bude řídit právním režimem § 348 an.*

O služby ve smyslu občanského práva dále nepůjde ani tam, kde předmět plnění sice poskytuje rovněž socialistická organizace, avšak jedná se o takovou organizaci, k jejímž úkolům vymezeným zřizovací listinou, statutem atp. činnost tohoto druhu nenáleží. Tento vztah — svými znaky a tedy teoretickou povahou rovněž občanskoprávní vztah — by se pro svá určitá specifika (atypičnost vzniku, tj. vznik mimo rámec vymezené a opětující se činnosti organizace) řídil *ustanoveními občanského zákoníku o příslušné službě pouze obdobně — analogicky (§ 496).*

O služby ve smyslu občanského práva se nebude konečně jednat ani tam, kde nepůjde vůbec o prvání vztahy vznikající ve zkoumané *oblasti uspokojování části osobních potřeb občanů, nýbrž o právní vztahy existující ve sféře řízení a organizování národního hospodářství* (vertikální stránka) a *specifické hospodářské činnosti mezi socialistickými organizacemi* (horizontální stránka) *za účelem splnění cílů stanovených při využívání socialistického společenského vlastnictví národohospodářským plánem a tedy za účelem uspokojování celospolečenských potřeb.* Z tohoto důvodu nelze — vzdor nesporné funkční souvislosti a návaznosti těchto vztahů se společenskými vztahy vznikajícími při poskytování služeb — takto vzniklé a existující právní vztahy kvalifikovat jako občanskoprávní služby, resp. jako zvláštní druh občanskoprávních vztahů. V těchto případech jde o *hospodářskoprávní vztahy.* Z toho důvodu se také tyto právní vztahy spravují hospodářskoprávními předpisy, zejména právním režimem hospodářského zákoníku.

O služby ve smyslu v občanském právu nepůjde rovněž v těch sférách společenského života, kde se sice jedná též o uspokojování části osobních

¹⁴⁾ Srov. K. Pinc: Společenská spotřeba obyvatelstva, SNPL, Praha 1962; V. Sova: Životní úroveň a její plánování, Svoboda, Praha 1978, str. 80.

potřeb občanů, avšak nikoli podle vůle a materiálních možností jedinců na komerčním základě, nýbrž ze společenských fondů spotřeby (tzv. bezekvivalentní rozdělování či tzv. bezplatné služby)¹⁴⁾ a kde je tudíž v důsledku nezbytnosti plnění společenských úkolů nutná bezprostředně řídicí a organizující činnost příslušných státních orgánů. Z toho důvodu v těchto sférách společenského života vznikají v právní nadstavbě právní vztahy, v nichž namísto rovného právního postavení subjektů *existuje jejich nadřízenost a podřízenost (subordinace), neboli správněprávní (administrativní) vztahy se všemi právními důsledky, které z toho vyplývají*. Tak je tomu např. u služeb sociálního zabezpečení podle zák. č. 121/1975 Sb., u služeb školství (výchova v mateřských školách, v družinách mládeže, vzdělávání ve všech typech škol), u tzv. komunálních služeb, které uspokojují potřeby společenských celků — měst, obcí (osvětlování, udržování veřejné zeleně, údržba a čištění komunikací atp.), právě tak jako u valné většiny druhů zdravotnických služeb poskytovaných občanům státními zdravotnickými zařízeními podle zák. č. 20/1965 Sb.¹⁵⁾

II. PRVKY (SLOŽKY) SLUŽEB V OBČANSKÉM PRÁVU

Prvky občanskoprávních vztahů při poskytování služeb, právě tak jako u jiných občanskoprávních vztahů, tvoří:

1. *Subjekty*
2. *Předmět* (objekt)
3. *Obsah*

Ad 1. Subjekty občanskoprávních vztahů při poskytování služeb jsou jednak k tomu účelu *zvlášť zřízené socialistické organizace* (§ 18), jednak *občané* (§ 7 an.).¹⁶⁾

Tyto dva druhy subjektů vystupují ve zkoumaných občanskoprávních vztazích v takovém vzájemném uspořádání, že první subjekty, tj. socialistické organizace v rámci své vymezené a soustavně se opětuující provozované činnosti věcná plnění, výkony či jiné plnění *poskytují*, zatímco druhé subjekty — občané jsou *příjemci — adresáty těchto služeb*.

Při kterémkoli jiném vzájemném uspořádání (konfiguraci) těchto subjektů nebo vystupují-li při poskytování plnění dokonce některé jiné subjekty (např. nesocialistické organizace), dlužno soudit, že již nejde o občanskoprávní služby ve smyslu části IV občanského zákoníku. Důležitým teoretickým i praktickým důsledkem tohoto závěru je, že v těchto případech, které jsou službám co do své funkce obdobné — nepřichází v úvahu přímé

¹⁵⁾ V zásadě stejný názor je v čs. socialistické literatuře zastáván i K. Knapem: Některé obecné otázky právní úpravy služeb podle OZ, Socialistická zákonnost 5/1976.

¹⁶⁾ Pokud jde o občany, nerozumí se jimi ve smyslu obecných výkladů pouze občané čs. státní příslušnosti, nýbrž i cizí státní občané — příslušníci, resp. osoby bez státní příslušnosti. Podmínka však je, že vystupují jako subjekty služeb ve sféře uspokojování osobních potřeb (srov. k tomu výslovně stanovenou úpravu § 2 odst. 2 zák. č. 101/1963 Sb.).

použití § 222 an. nýbrž použití citovaných ustanovení toliko obdobné (per analogiam). Tak např. jestliže by v určitých oblastech, kde by nebylo hospodárné a účelné zajišťovat služby socialistickými organizacemi, poskytoval zatím doplňkově organizacím či občanům určité vymezené a soustavně se opětuující výkony (např. drobné řemeslné práce a opravy) občan na základě zvláštního povolení národního výboru (srov. zásady pro poskytování některých služeb a oprav občany vyhlášené pod č. 20/1965 Sb.), řídil by se podle § 496 tento občanskoprávní vztah — jinak co do své funkce i společenského zřízení obdobný službě ve smyslu občanského práva podle IV části — příslušnými ustanoveními o službách podle části IV občanského zákoníku pouze obdobně (analogicky). Tak je třeba rozumět a vykládat § 4 cit. zásad vyhlášených pod č. 20/1965 Sb., který hovoří o použití ustanovení IV části občanského zákoníku o službách. Právě tak pokud by v současných podmínkách čs. socialistické společnosti ještě celkem výjimečně poskytovala zejména určité vymezené a soustavně se opětuující výkony občanovi nesocialistická organizace, šlo by i v tomto případě o občanskoprávní vztah — jinak obdobný co do své funkce a společenského řízení službě ve smyslu občanského práva — který by se řídil podle § 496 příslušnými ustanoveními o službách podle části IV občanského zákoníku rovněž toliko obdobně. Pouze obdobné (analogické) použití § 222 an. bude mít s ohledem na subjekt poskytující příslušný předmět plnění praktický význam z hlediska možnosti použití některých ustanovení obecné části služeb (srov. např. konkrétně nepoužitelnost § 223, 224 odst. 2 o kontraktační povinnosti atp.).

Ad 2. *Předmět služeb v občanském právu tvoří věcná plnění, výkony či jiná plnění ve smyslu části IV občanského zákoníku.*

Věcné plnění bude přicházet v úvahu např. při prodeji výrobků — zboží (např. potravin, průmyslových výrobků atp.) v obchodě, výkon např. při zhotovování věci na zakázku anebo při opravě či úpravě věci, jiné plnění např. při právní pomoci poskytované občanovi advokátní organizací.

Ad 3. *Obsah služeb v občanském zákoníku tvoří práva a povinnosti jejich subjektů.*

Práva a povinnosti se vzhledem k určitým zvláštnostem služeb v občanském právu, které jsou v podmínkách výroby rozvinuté socialistické společnosti objektivně dány jejich významem pro uspokojování osobních potřeb občanů, jakož i zájmem státu a společnosti na jejich řádném plnění, se vyznačují — na rozdíl od jiných druhů občanskoprávních vztahů — *některými specifickými rysy*. Jde především o systém předmluvních povinností organizací, včetně jejich povinnosti uzavřít smlouvu a poskytnout příslušné služby (tzv. kontraktační povinnost, resp. povinnost kontrahovat), o uceleně vybudovaný široký a přísný odpovědnostní systém organizací, kogentní charakter řady ustanovení atp. Tím vším je — v souladu s celospolečenskými požadavky a zájmy — sledován *cíl přispět ke všestrannému zkvalitnění poskytovaných služeb, včetně zajištění účinné (efektivní) právní ochrany subjektivních práv občanů jako spotřebitelů.*

III. PRÁVNÍ ÚPRAVA SLUŽEB V OBČANSKÉM PRÁVU

1. Vzhledem k tomu, že služby v občanském právu splňují všechny náležitosti (znaky) kladené na občanskoprávní vztahy (§ 1 an.), právě tak jako se zřetelem k zásadnímu významu tohoto zvláštního druhu občanskoprávních vztahů pro uspokojení významné části osobních potřeb občanů, důležitých ve svých důsledcích pro zvyšování jejich celkové životní úrovně i prohlubování jejich socialistického způsobu života, je plně odůvodněno, že základ právní úpravy občanskoprávních služeb je obsažen přímo v občanském zákoníku, jakožto stěžejním předpisu celé občanskoprávní sféry. Tento právní stav je v plném souladu s vývojovou tendencí období výstavby rozvinuté socialistické společnosti, totiž aby i na tomto úseku občanskoprávních vztahů *vzrůstala úloha zákona*. Zákon i na tomto občanskoprávním úseku musí vytvářet *jasný a určitý rámec pro prováděcí předpisy* (ty musí být vydávány na základě přesně určeného zákonného zmocnění, jakož i přísně v mezích zákona).

2. Základ právní úpravy občanskoprávních služeb je v občanském zákoníku rozdělen do dvou — vnitřně systematicky spjatých — částí, a to jednak

a) Obecné části (§§ 222—238)

b) Zvláštní části (§§ 239—283)

V obecné části právní úpravy služeb jsou zakotveny ty principy, instituty event. ta jednotlivá ustanovení, které jsou společné pro všechny typy občanskoprávních služeb.

Zvláštní část právní úpravy služeb naproti tomu obsahuje příkladný (demonstrativní) výčet výslovně upravených a z hlediska sociálního a právního významu nejčastěji se vyskytujících hlavních typů občanskoprávních služeb.

Pokud jde o *vzájemný vztah obecné a zvláštní úpravy služeb v občanském zákoníku*, platí zásada důležitá jak z teoretického, tak i praktického hlediska, totiž, že obecná část je pro svou povahu použitelná rovněž pro jednotlivé a výslovně upravené typy občanskoprávních služeb podle občanského zákoníku (vnitřní systematická úprava). Podmínkou však je, že tyto jednotlivé a výslovně upravené typy občanskoprávních služeb *neobsahují zvláštní odchylnou právní úpravou*. Je-li tomu tak, uplatní se právní zásada, podle které zvláštní vylučuje použití obecného (lex specialis derogat legi generali). Tak např. zvláštní úprava záruční doby u stavebních prací podle § 280 odst. 1 (18 měsíců) vylučuje použití obecného ustanovení § 236 odst. 1, kde je stanovena pouze 6měsíční záruční doba.

V této souvislosti je pro úplnost namísto poznamenat, že úprava *některých jednotlivých typů občanskoprávních služeb*, která je výslovně zakotvena přímo v občanském zákoníku, se *omezuje toliko na úpravu základních otázek*, zatímco úprava podrobností na základě a v mezích občanského zákoníku je přenechána prováděcím právním předpisům (srov. např. typicky peněžní služby, přepravní služby, pojištění atp.). Zdůraznění na základě zmocnění a v mezích občanského zákoníku vyplývá z požadavku *vzájemné souladnosti a koordinace normativních aktů*, jakožto nezbytného

předpokladu zvýšení účinnosti úlohy práva i při dalším zdokonalování právní úpravy zkoumaných společenských vztahů. Jestliže by se proto určitá norma prováděcího právního předpisu octl v rozporu s občanským zákoníkem, je pro soud rozhodující zákon.

3. Již výše bylo uvedeno, že výčet jednotlivých a výslovně upravených typů občanskoprávních služeb je v občanském zákoníku uveden pouze *příkladem*. Vedle nich existují i některé *další typy občanskoprávních služeb*, které se buď

a) *spravují zvláštní právní úpravu* (srov. např. právní předpisy elektrizační, plynárenské, spojové atp.) anebo

b) *jejichž zvláštní právní úprava chybí* (srov. např. již zmíněné služby osobní povahy, jako jsou např. služby holičské, kadeřnické atp. právě tak jako služby poskytované socialistickými organizacemi občanům na úseku kulturním či sportovním atp.).

Ad a) Co se týče typu občanskoprávních služeb, které jsou upraveny zvláštními právními předpisy, na ty lze použít obecná ustanovení o službách podle občanského zákoníku (§ 222–238) sice zásadně též, ale pouze tehdy, jestliže: Za prvé, právní úprava určité otázky ve zvláštních právních předpisech chybí a za druhé, není-li použití obecných ustanovení o službách podle občanského zákoníku zvláštními právními předpisy vyloučeno (§ 222 odst. 2). Není rozhodující, že zvláštní právní předpis upravuje normy patřící jinak do jiného právního odvětví (např. do odvětví správního práva). To totiž nevylučuje, aby v jeho rámci nedošlo zároveň k úpravě určité služby, která z teoretického hlediska vykazuje všechny výšeuvedené znaky občanskoprávní služby, a jež tedy službou takovéto právní povahy je.

Ad b) V případě, že *určitý typ občanskoprávní služby nemá žádnou zvláštní právní úpravu*, je na něj třeba použít přímo obecná ustanovení o službách podle občanského zákoníku (§ 222–238), popřípadě obdobně – analogicky (§ 496) buď ustanovení hlavy I–XI o jednotlivých typech služeb (§ 239–283) anebo ta ostatní ustanovení občanského zákoníku, která jsou svým obsahem a účelem zvláště neupravené občanskoprávní službě nejbližší.

IV. DRUHÝ SLUŽEB V OBČANSKÉM PRÁVU

Druhy v občanském právu lze třídit z nejrůznějších hledisek.

1. a) *Občanskoprávní služby výslovně v občanském zákoníku upravené*

b) *Občanskoprávní služby výslovně v občanském zákoníku neupravené*
Posléze uvedené občanskoprávní služby sub b) lze dále dělit na:

aa) *Občanskoprávní služby, jejich úprava je obsažena ve zvláštních právních předpisech*

bb) *Občanskoprávní služby, pro které úprava založená zvláštními právními předpisy chybí*

K této problematice, která v důsledku tohoto právního stavu vzniká, srov. výklady uvedené již výše sub II.

2. a) *Občanskoprávní služby vznikající na základě smluv.*

Případy, kdy právní důvod (titul) vzniku občanskoprávního vztahu, jehož předmětem je určitá konkrétní služba, tvoří smlouva, budou *naprostým pravidlem* (srov. např. občanskoprávní služby ve formě prodeje v obchodě, půjčování věcí, zhotovení věcí na zakázku, opravy a úpravy věci atp.). Tato skutečnost je výrazem poměrně rozsáhle se uplatňující *dispoziční* autonomie subjektů služeb v občanském právu. Smlouvy a v důsledku nich i vzniklé smluvní závazkové vztahy se tak v nových sociálněekonomických podmínkách, tj. v *podmínkách výstavby rozvinuté čs. socialistické společnosti, stávají funkčně významným nástrojem sloužícím k uspokojování osobních potřeb občanů, a tím ve svých konečných důsledcích prostředkem ke stálému zvyšování jejich životní úrovně. Proces tohoto nového funkčního využívání smluv a smluvních vztahů vyplývá z daných základních sociálněekonomických zákonitostí a pod jejich vlivem se utvářejících zásad čs. socialistického závazkového práva.*¹⁷⁾

Ke smlouvám a k jejich úloze v občanskoprávní oblasti služeb je třeba obecně z právněpolitického i teoretického hlediska dodat toto:

Možnost *uzavření (vzniku)* občanskoprávní smlouvy o poskytnutí určité služby je na straně občana projevem jeho dispoziční autonomie, uplatňující se v mezích právního řádu. To tedy znamená, že bude záviset na občanovi, zda příslušnou občanskoprávní smlouvu o poskytnutí určitého typu služby uzavře či nikoli. Jiná situace je ovšem v podmínkách výstavby rozvinuté socialistické společnosti na straně organizací poskytující služby. U těch je vzhledem k jejich společenské funkci zakotvené v ústavě (čl. 11 odst. 3, 13 odst. 2), v hospodářském zákoníku (čl. V., VI., IX. § 4) i v občanském zákoníku (čl. IV, § 222 an.), totiž přispívat k náležitému uspokojování části osobních potřeb občanů, a tím k zabezpečování jejich rostoucí životní úrovně i prohlubování jejich socialistického způsobu života, v občanskoprávní oblasti adekvátně zakotvena povinnost (§ 224 odst. 2) takovou smlouvu s občanem zásadně uzavřít (podrobněji o této povinnosti, o výjimce z této povinnosti, jakož i o právních důsledcích nesplnění této povinnosti srov. dále).

Pokud jde o *určení obsahu* občanskoprávní smlouvy o poskytnutí určité služby, lze rovněž říci, že i ona je zásadně věcí dispoziční autonomie jejich subjektů, tj. občana a organizace. To je zvláště důležité u celé řady služeb, jako je např. zhotovení věci na zakázku, oprava i úprava věci atp., jejichž prostřednictvím dochází k uspokojování velmi *různorodých* potřeb občanů podle jejich zájmu, vkusu a zálib. Ani tu však smluvní subjekty nesmí překročit určité meze stanovené státem formou kogentních ustanovení za účelem zabezpečení jak jejich vlastních zájmů, včetně jejich náležité ochrany, tak zájmů celé společnosti (srov. např. obecné ustanovení § 39; srov. dále zvláštní úpravy v oblasti služeb zakotvené v § 233 odst. 2, podle které smluvní subjekty ani dohodou, ani jednostranně na úkor druhého nesmějí vyloučit či omezit odpovědnost stanovenou občanským zákoníkem anebo

¹⁷⁾ Jsou proto nesprávné názory pokoušející se dovodit, že proces dalšího rozvoje čs. socialistické společnosti bude provázen snižováním významu smluv.

v § 248 odst. 3, § 271 odst. 3, § 280 odst. 3, podle kterých prohlášení v záručním listě vydaném občanovi organizace může poskytnout pouze záruku *přesahující rozsah záruky stanovené v zákoně atp.*). Tento postup státu jako reprezentanta společnosti a společenských zájmů není — dialekticky uvažováno — nikterak v rozporu s ideou dispozice — svobody občana. Naopak pouze tímto způsobem lze ve vyspělých socialistických společnostech zabezpečit v souladu s jejich sociální podstatou a cíly skutečně svobodný a všestranný rozvoj občanů.

b) *Občanskoprávní služby vznikající na základě jiných právních skutečností.*

Tyto případy vzniku občanskoprávní služby *pravidlem nejsou* (srov. např. občanskoprávní službu ve formě právní pomoci advokátní organizace, kterážto služba vznikla na základě ustanovení advokáta občanovi podle § 321 odst. 1; občanskoprávní službu ve formě zákonného pojištění podle § 346 aj.).

Toto třídění sub 2 má praktický význam z toho hlediska, že ustanovení o těch službách, které jsou poskytovány na základě smluv, se v případě nedostatku zvláštní právní úpravy použijí přiměřeně i na služby poskytované na základě jiných právních skutečností (§ 224 odst. 3).

Vzhledem však toliko k jejich přiměřenému použití nelze v takových případech užít ta ustanovení, která se z povahy věci vztahují jen na občanskoprávní služby, poskytované na základě smluv (srov. např. § 224 odst. 2 o povinnosti organizace uzavřít smlouvu o poskytnutí služby).

3. a) *Občanskoprávní služby úplatné* (tzv. občanskoprávní placené služby). Těch je většina vzhledem k tomu, že jsou výrazem směnných vztahů založených na zbožněpeněžních kategoriích.

b) *Občanskoprávní služby — ať zcela či zčásti — bezplatné.* Význam tohoto třídění lze v občanskoprávní oblasti spatřovat *ve dvou směrech*. Za prvé, jestliže občanský zákoník anebo zvláštní právní předpis nestanoví, že se určitý typ občanskoprávní služby poskytuje (ať již zcela či zčásti) bezplatně (srov. např. § 321 odst. 2, § 11 odst. 2 zák. č. 118/1975 Sb.), pak podle § 225 odst. 1 platí pravidlo, že se jedná o úplatnou občanskoprávní službu. Za *druhé* občan, který zneužije občanskoprávní službu, jež je poskytována — ať zcela či zčásti — bezplatně (typicky např. úmyslné protiprávní vylákání bezplatné služby), je povinen organizaci uhradit náklady, které jí v důsledku poskytnutí takové služby vznikly (§ 225 odst. 2). Posléze uvedené právo organizace není ani obecným právem z odpovědnosti za neoprávněně získaný majetkový prospěch (§ 451 an.), ani právem z odpovědnosti za způsobenou škodu (§ 426). Jde o majetkové právo zvláštní povahy, jehož specifické podmínky vzniku i předpoklady úspěšného uplatnění stanoví § 225 odst. 2. Rozsah tohoto majetkového práva je dán skutečnými náklady vynaloženými k tomu, aby služba, kterou občan zneužil, byla řádně poskytnuta.

Služby v občanském právu mohou vznikat na základě těchto právních důvodů (titulů):

1. *Smlouvy*

2. *Jiných právních skutečností stanovených právními předpisy*

Ad 1. Již výše bylo uvedeno, že v podmínkách výstavby rozvinuté čs. socialistické společnosti tvoří *základní právní důvod* vzniku občanskoprávních služeb *smlouva*, jakožto projev poměrně rozsáhle se uplatňujícího principu dispoziční autonomie subjektů v této oblasti občanskoprávních vztahů.

a) *Vznik smlouvy.*

Pokud jde o vznik smlouvy, platí i pro tuto sféru občanskoprávních vztahů obecná ustanovení o právních úkonech (§ 43 an.).

b) *Obsah smlouvy.*

Mezi podstatné (esenciální) náležitosti smlouvy, která tvoří právní důvod vzniku občanskoprávní služby, patří zpravidla určení:

aa) *Předmětu občanskoprávní služby.*

bb) *Ceny občanskoprávní služby v případě, že je služba zcela či zčásti úplatná.*

Nedostatek určení těchto podstatných (esenciálních) náležitostí má za následek neplatnost smlouvy (§ 39). Tak např. nedošlo-li ke shodě vůle obou subjektů k určité opravě či úpravě věci anebo k úmluvě o zaplacení ceny takovéto služby, je tato smlouva o úpravě či opravě věci neplatná. Plnila-li organizace na neplatnou smlouvu, nevznikne jí právo na zaplacení ceny ze smlouvy o poskytnutí občanskoprávní služby, nýbrž toliko právo na vydání neoprávněně získaného majetkového prospěchu občanem (§ 451 an.). Výše peněžité náhrady se v takovém případě nemusí vždy rovnat ceně, která by byla jinak účtována, jestliže by bývalo k uzavření platné smlouvy o občanskoprávní službě došlo (srov. R 33/69, 25/72, 2/78).

Ad aa) *Předmětem občanskoprávní služby může být věcné plnění* (srov. např. prodej výrobku — zboží v obchodě), *výkon* (srov. např. zhotovení věci na zakázku, oprava či úprava věci) či *jiné plnění* (srov. např. právní pomoc poskytnutá občanovi advokátní organizací).

Ad bb) *Cenu občanskoprávní služby je třeba určit* při již uzavření smlouvy. Tato cena musí *odpovídat cenovým předpisům* (§ 229). Tato úprava je dána v zájmu a pro ochranu občanů. Tímto způsobem je totiž zabezpečeno, aby se jednak občan právě s ohledem na výši ceny mohl podle svého uvážení rozhodnout, zda smlouvu o konkrétní službě pro její hospodářské výhody a přednosti vůbec uzavře či nikoli, jednak aby na úkor občana nedocházelo k nějakým cenovým spekulacím a machinacím.

Podle *způsobu určení* může jít o *dvoji cenu*: Cenu určenou *pevnou částkou* anebo — pokud ji nelze při uzavření smlouvy určit pevnou částkou — cenu určenou *odhadem*. Úvodem lze uvést, že odhad bude praktický např. u složitých oprav či úprav, kde bude za účelem zjištění jejich rozsahu nutná podrobná prohlídka věci atp.

Samu pevnou částku lze dále určit buď na základě ceníku či jako cenu dohodnutou podle rozpočtu.

Ve všech případech pevně stanovených částek jako ceny platí, že tato cena nemůže být organizací platně jednostranně zvyšována. Proto i v případě pevné ceny dohodnuté podle rozpočtu, je tento rozpočet zásadně závazný. To znamená, že bez souhlasu občana nesmí být takto určená cena zvýšena (to platí i pro případy, že v procesu vlastního poskytování služby došlo ke změně cenového předpisu). Práce a náklady v rozpočtu nezahrnuté (tzv. vícepráce, resp. vícenáklady), lze s právními účinky účtovat pouze tehdy, jestliže je občan písemně schválil nebo jestliže občan práce dodatečně písemně objednal (§ 230). Při tom oba právní úkony občana musí být učiněny písemně. Naproti tomu pro právní úkony organizace písemná forma stanovená není (stačí proto i jen její ústní upozornění na zvýšení rozpočtu). Oběma těmito způsoby dochází ke změně původní smlouvy o poskytnutí občanskoprávní služby. Nedošlo-li však žádným z těchto způsobů ke změně původní smlouvy nutno soudit, že občan nově navrhovanou vyšší cenu neschválil, takže organizace nemá vůči němu ani nárok na doplacení rozdílu v ceně, ani právo z neoprávněně získaného majetkového prospěchu (o posléze uvedené právo nejde z toho důvodu, že na straně občana nejde podle platné právní úpravy o žádný případ neoprávněně získaného majetkového prospěchu). Organizaci je však třeba přiznat zvláštní majetkové právo odebrat zpět vše to, co vzhledem k rozpočtu plnila navíc. To ovšem platí pouze za podmínky, že tím nebude znehodnocen výsledek služby poskytnuté podle rozpočtu.

Při způsobu určení ceny odhadem, může být dosti praktické, že později bude nutno tuto — původně pouze přibližně stanovenou — cenu zvýšit. Občan však bude povinen zaplatit takto zvýšenou cenu pouze za splnění dvou podmínek: Za první, že ho organizace na nutnost podstatného překročení ceny proti původní ceně určené odhadem písemně a neprodleně upozornila spolu se sdělením nové ceny (§ 231 odst. 2) a dále za druhé, že občan po tomto sdělení od smlouvy bez zbytečného odkladu jednostranně neodstoupil (§ 231 odst. 3). Dříve než bude přikročeno k bližšímu rozboru těchto jednotlivých podmínek, je namístě poznamenat, že při nepodstatném překročení ceny určené odhadem, je organizace oprávněna požadovat na občanovi a občan je povinen zaplatit cenu vyšší, než stanovil odhad.

Jestliže organizace prvou podmínku splnila a občan s novou zvýšenou cenou souhlasil (pro souhlas občana není třeba zvláštní formy; stačí jej proto udělit ústně, resp. i mlčky — konkludentně, tj. zaplacením nové ceny), je organizace oprávněna požadovat a občan povinen v důsledku změny smlouvy zaplatit nově určenou cenu. Jestliže však organizace prvou podmínku nesplnila, nemá právo požadovat zaplacení rozdílu v ceně (§ 231 odst. 1 i. f.). Při tom podstatným překročením ceny určené odhadem se podle konstantní soudní judikatury rozumí podle okolností a povahy konkrétního případu pravidla překročení o 10–20 % (R 3/70, 2/78). V právní teorii i praxi zůstává sporné, zda cena určená odhadem může být později určena již jen pevně anebo rovněž opětovným odhadem. Zákonné znění,

kteřé v tomto směru nerozlišuje, právě tak jako povaha věci (srov. obvykle služby značného rozsahu, obtížnosti a složitosti atp.) svědčí závěru, že jsou přípustné oba způsoby nové ceny. Je-li nová cena určena opětovně odhadem, pak i pro ni platí vše, co se týká odhadu.

Nesplní-li naproti tomu *občan* druhou podmínku, občanský zákoník stanoví nevyvratitelnou právní domněnku, že občan s podstatným překročením ceny souhlasí. V tomto případě je totiž třeba vycházet z pojetí, že pasivním chováním občana došlo ke změně původní smlouvy (v části týkající se ceny), takže je namístě, aby občan byl povinen zaplatit i nově určenou cenu. Jestliže však občan od smlouvy včas, tj. bez zbytečného odkladu jednostranně odstoupí, smlouva se ruší okamžikem dojití tohoto jednostranného právního úkonu organizaci, a to s právními účinky od počátku (*ex tunc*). K tomu, aby nastaly tyto právní účinky není třeba ani souhlasu organizace, ani rozhodnutí soudu. Smluvní subjekty se poté mezi sebou vypořádají podle zásad a neoprávněně získaném majetkovém prospěchu (§ 451 an.), a to s jedinou změnou. Došlo-li totiž již k částečnému splnění, je občan — pokud odstoupí od smlouvy — povinen zaplatit organizaci částku připadající na vykonanou práci a vzniklé náklady podle původně určené ceny, jen pokud měl z částečného plnění smlouvy majetkový prospěch. Odstoupením od smlouvy není dotčeno právo občana na náhradu škody (§ 415 an.).

Cena je splatná zpravidla v hotovosti a po poskytnutí služby (§ 232).

K slovům „zpravidla v hotovosti“: Placením v hotovosti (opak úvěru) je placení za službu v čs. měně. Není při tom rozhodující, je-li placeno hotově přímo v prodejně, v provozovně atp., či až při převzetí věci v bytě občana (např. při prodeji na dobírku, resp. při zásilkovém prodeji) anebo sice již při uzavření smlouvy, vzdor tomu, že občan převezme věc až později (např. odvoz již koupené a zaplacené věci do bytu občana). O hotové placení jde i tam, kde občané platí za poskytnutí služby šekem jako vlastníci sporožirových účtů (bližší podmínky placení, tj. zejména v kterých organizacích lze takto platit, do jaké výše atp., stanoví smlouvy uzavřené mezi organizacemi poskytujícími služby a Státní spořitelnou). Placením za hotové lze rovněž považovat prodej na půjčku (např. novomanželskou, doplňkovou, účelovou), pokud k úhradě dochází prostřednictvím šeku vystaveného Státní spořitelnou.

K slovům „zpravidla po poskytnutí služby“: Jestliže je to výjimečně buď *odůvodněno povahou služby* či *stanoveno zvláštním předpisem*, je organizace oprávněna na občanova požadovat *zálohu* nebo dokonce *zaplacení služby předem*. *Zálohu* je organizace oprávněna požadovat všude zejména tam, kde je poskytnutí služby spojeno s vynaložením nákladů (např. dodání drahého kovu pro provedení opravy věci). *Zaplacení ceny předem* je odůvodněno způsobem poskytování příslušné služby (tak je tomu typicky např. u služeb přepravních, u divadelních či filmových představení, sportovních utkání atp.).

Bližší určení splatnosti ceny služby závisí od toho, jestli se cena za poskytnutou službu

aa) *Fakturuje* či

bb) *Nefakturuje* (v tomto případě se jedná o službu poskytovanou za peníze v hotovosti).

Ad aa) Jestliže se cena služby *fakturuje* (příčemž není rozhodné, je-li fakturační povinnost stanovena zvláštním předpisem — srov. konkrétně vyhl. č. 154/1975 Sb. či nikoli, nýbrž to, že se služba poskytuje *skutečně za fakturu*), je občan *povinen zaplatit cenu do 7 dnů po doručení správné faktury* (není-li ovšem zvláštním předpisem stanoveno něco jiného). Pro tyto případy občanský zákoník stanoví za účelem zamezení pochybností vyvratitelnou domněnku, že faktura byla doručena občanovi třetího dne po odeslání. Úprava tohoto druhu občanovi umožňuje vést důkaz o tom, že faktura nebyla buď vůbec doručena nebo sice doručena byla, avšak v jinou dobu. Organizace je přitom povinna občana ve faktuře na splatnost upozornit (§ 232 odst. 2). Neobsahuje-li faktura toto upozornění na splatnost, faktura je nesprávná. V důsledku toho nutno soudit, že nenastává splatnost ceny. Má-li proto v těchto případech splatnost ceny nastat, musí organizace vystavit novou správnou fakturu, tj. fakturu, která by obsahovala i tuto náležitost (roz. upozornění na splatnost).

Nezaplatí-li občan správně fakturovanou cenu za službu, přičemž jde o službu, na kterou se vztahuje povinnost organizace fakturovat (v těchto případech tedy již nestačí, že faktura byla v konkrétním případě skutečně vydána, nýbrž organizaci musí být zároveň uložena zvláštním předpisem povinnost fakturovat), je povinen zaplatit *poplatek z prodlení* jako důsledek vzniklé odpovědnosti za prodlení. Výši poplatku z prodlení stanoví § 10 odst. 1 vyhl. min. spravedlnosti č. 45/1964 Sb. Podle cit. ustanovení činí poplatek za prodlení za každý den prodlení $\frac{1}{2}$ ‰ dlužné částky. Za celou dobu prodlení však u služeb upravených v části IV občanského zákoníku — pokud nešlo o služby poskytované v souvislosti s užíváním bytu — činí tento poplatek z prodlení nejméně Kčs 10,—. Podle § 10 odst. 2 cit. vyhl. povinnost občana zaplatit tento poplatek však zanikne, jestliže organizace povolila občanovi odklad placení a byl-li nedoplatek do určené další lhůty zaplacen.

Je-li však faktura nesprávná (ve faktuře je špatně účtována výše ceny, resp. chybí-li ve faktuře některá z dalších potřebných náležitostí), nenastává splatnost ceny služby, v důsledku čehož občan není důsledně rovněž povinen platit ani poplatek z prodlení (§ 232 odst. 3).

Ad bb) Jestliže se cena služby *nefakturuje*, je cena — jak bylo uvedeno již výše — zásadně splatná až po poskytnutí služby. Nebyla-li faktura vydána a nemá-li organizace povinnost cenu fakturovat, je občan povinen namísto poplatku z prodlení *platit úroky z prodlení*. Výše úroku z prodlení činí podle § 1 odst. 1 vyhl. min. spravedlnosti č. 45/1964 Sb. 3 ‰ ročně.

c) *Forma smlouvy*.

Pro smlouvu, která tvoří právní důvod vzniku občanskoprávní služby, není zpravidla předepsána žádná zvláštní forma. Z toho nutno usuzovat, že mohou být uzavřeny i ústně (§ 40 odst. 1), resp. dokonce i mlčky (konkludentně). O posléze uvedený případ by šlo např. tehdy, jestliže občan

vhodil kovovou minci do automatu za tím účelem, aby si koupil podle své volby určitý nápoj. Jen v některých případech je stanovena písemná forma smlouvy (srov. § 341 odst. 2, 348).

VI. ZÁKLADNÍ POVINNOSTI A PRÁVA SUBJEKTŮ SLUŽEB V OBČANSKÉM PRÁVU

Základní povinnosti a jim korespondující základní práva subjektů služeb v občanském právu lze v podstatě rozdělit do *tří skupin*:

1. *Předsmluvní povinnosti*
2. *Povinnosti při vlastním poskytování služby*
3. *Odpovědnost, resp. odpovědnostní povinnosti organizace, a to*
 - a) *Za neposkytnutí služby včas*
 - b) *Za neposkytnutí služby řádně (ve smyslu bezvadně)*
 - c) *Za způsobenou škodu*

Ad 1. Povinnosti vznikající již v předsmluvním procesu občanskoprávních služeb jsou uloženy toliko *socialistickým organizacím*, jakožto subjektům, které tyto služby poskytují a u nichž jsou také zároveň vytvořeny *potřebné předpoklady pro řádné a plynulé (bezporuchové) plnění těchto služeb*. Stanovení těchto předsmluvních povinností — jinak v oblasti občanskoprávních vztahů výjimečné — a jim odpovídající široká majetková práva občanů vyplývají z intenzivního zájmu státu jako univerzálního představitele společnosti na řádném zajištění úkolů, které těmto subjektům při uspokojování stále rostoucích hmotných a kulturních potřeb občanů v současném období výstavby rozvinuté čs. socialistické společnosti připadají (srov. čl. VII.). Nelze též zapomínat, že *právě prostřednictvím občanskoprávních služeb občané realizují značnou část svých pracovních příjmů a důchodů k uspokojování svých osobních potřeb a tím k zabezpečení stálého růstu své životní úrovně*.

Jedná se o tyto předsmluvní povinnosti socialistických organizací:

- a) *Povinnost vytvářet předpoklady pro poskytnutí občanskoprávních služeb tak, aby společensky odůvodněné požadavky občanů byly řádně a plynule uspokojovány (§ 223).*

Tato povinnost v sobě mj. zahrnuje povinnost organizace pečovat vzhledem ke svému postavení o to, aby si zajistila potřebné vybavení (kapacity) pro poskytování těch služeb, které náleží do předmětu a vymezeného rozsahu její činnosti (např. povinnost pečovat o zabezpečení provozních prostorů — provozoven, strojového a jiného technického zařízení, o počet a kvalifikaci svých pracovníků, o náležitou organizaci práce, zásobování, ať již surovin či jiných materiálů anebo výrobků v dostatečném množství, skladbě sortimentu atp., o včasné uzavírání hospodářských smluv všech typů, ať již jde např. o smlouvy o přípravě dodávek či o vlastní dodávkové smlouvy atp.). Cílem plnění této povinnosti je zajistit v rámci vymezeného předmětu činnosti (podnikání) organizace řádné a plynulé uspokojování společensky odůvodněných požadavků občanů.

Právní význam stanovení této předsmělné povinnosti organizace ne-
spočívá v tom, že by se občan mohl s úspěchem domáhat jejího přímého
splnění prostřednictvím soudu (v tomto smyslu nemá tedy tato povinnost
občanskoprávní povahu a dosah). Její občanskoprávní aspekt a význam
v oblasti zkoumaných služeb spočívá — jak ostatně správně judikuje
i soudní praxe (R 38/1973) — v tom, že právě s její pomocí lze podle
povahy a okolností konkrétního případu náležitě interpretovat pojmy po-
užité v § 224 odst. 2 (srov. meze provozních možností organizace, společen-
sky odůvodněnou žádost občana atp. — k tomu srov. další výklad).

b) *Povinnost poskytnout občanovi na jeho žádost službu za předpokladu,
že tato služba náleží k úkolům organizace a její poskytnutí nevykračuje
z mezí provozních možností organizace.*

Tato povinnost organizace, která se uskutečňuje formou povinnosti uza-
vřít konkrétní smlouvu o službě (tzv. kontraktační povinnost neboli též
někdy smluvní přímus) koresponduje právo občana na uzavření konkrétní
smlouvy o poskytnutí služby. Právo občana na uzavření smlouvy o poskyt-
nutí služby je *soudně uplatnitelné a vynutitelné* (R 38/73). Jinými slovy
řeceno, občan se může vůči organizaci soudně domáhat uzavření smlouvy
o poskytnutí určité služby. V takové věci soudem vydané pravomocné roz-
hodnutí nahrazuje prohlášení vůle organizace (§ 161 odst. 3 osř.). I tímto
způsobem, kdy je organizace donucována za stanovených zákonných pod-
mínek k uzavření smlouvy o určité službě právní cestou, dochází — v sou-
ladu s celkovou vývojovou tendencí socialistického občanského práva —
k *rozšíření a prohloubení majetkových práv občanů ve sféře služeb.*

I když na druhé straně význam právní úpravy tohoto druhu nelze přece-
ňovat (srov. důležitost hledisek ekonomických, vyplývajících z faktu, že
společnost má v každé fázi svého vývoje možnost nakládat a plánovitě roz-
dělovat za účelem zabezpečení uspokojení osobních potřeb *celku* pouze
omezené množství práce), přece jen je správné a namístě, jestliže je v zá-
kladním právním předpise, jakým je občanský zákoník *jasně stanoveno, jak
mají organizace přistupovat k vyřizování společensky opodstatněných po-
žadavků občanů směřujících k řádnému uspokojování části jejich potřeb
a zájmů.*

Tato povinnost organizace předpokládá:

aa) *Společensky odůvodněnou žádost občana.*

Žádost občana o poskytnutí služby *musí být společensky odůvodněna*
(srov. odkaz na § 223 učiněný v § 224 odst. 2). Tomu je třeba rozumět tak,
že ten, kdo o poskytnutí služby žádá, nevyžaduje něco, co je v rozporu
s právními předpisy, resp. se společenským zájmem na zabezpečení plynu-
lého a rovnoměrného poskytování všech druhů služeb (přirozeně včetně
toho, že i sám občan splňuje všechny náležitosti, které jsou příslušnými
předpisy pro poskytnutí konkrétní služby stanoveny). Tak např. podle jed-
notlivých přepravních řádů, kterými je na základě zákonného zmocnění
v podrobnostech provedena základní právní úprava přepravních služeb po-
dle občanského zákoníku, jsou z přepravy vyloučeny v zájmu zachování

bezpečnosti, klidu a pořádku určité osoby, jako např. opilí atp.; podle jiných zvláštních právních předpisů je např. vysloven zákaz podávání alkoholických nápojů osobám mladším 18 let, řidičům motorových vozidel, právě tak jako zákaz vstupu nezletilým osobám na určitá filmová či jiná představení atp.

Je ovšem samozřejmé, a to platí zejména pro zakázkové služby placené, že občan jinak může požadovat poskytnutí služby odpovídající jeho rozmanitým individuálním představám, zálibám i osobnímu vkusu.

bb) *Služba musí náležet k úkolům (činnosti) organizace.*

Povinnosti organizace poskytnout občanovi konkrétní službu předpokládá, že jde o takový typ služby, která spadá do rámce vymezených úkolů (činnosti) organizace. Rámec vymezených úkolů (činnosti) organizace vyplývá z obsahu zřizovací listiny, statutu atp. Skutečnost, že konkrétní služba náleží k vymezeným úkolům (činnosti) organizace, musí v případě pochybnosti prokazovat občan, který o službu žádá.

cc) *Poskytnutí požadované služby nesmí vybočovat z mezí provozních možností organizace.*

I když byly splněny oba výše uvedené předpoklady, organizace se může v konkrétním případě zprostit (liberovat) povinnosti uzavřít smlouvu (kontrahovat) o poskytnutí určité služby, *jestliže by to nebylo v mezích jejích provozních možností* (§ 224, odst. 2). V opačném případě by totiž právní úprava nepřiměřeně stanovila a sankcionovala ekonomicky a provozně nereálné povinnosti organizace. Důkazní povinnost i event. důkazní břemeno spočívá v tomto směru na organizaci (nikoli na občanovi). To znamená, že je na organizaci, aby vždy prokázala, že poskytnutí služby není v konkrétním případě v mezích jejích provozních možností. Jinak ji povinnost uzavřít s občanem smlouvu (kontrahovat) o poskytnutí určité služby postihuje.

Slova „v mezích provozních možností“ (§ 224 odst. 2) je třeba v souladu se zněním zákona (srov. neosobní formulaci „...by to nebylo...“) i se zřetelem k předmluvní povinnosti organizací založené v § 223 vykládat v objektivním smyslu (tak konstantně judikuje i soudní praxe — R 38/73). To znamená, že nesplnila-li organizace svou předmluvní povinnost podle § 223 a podle učiněných zjištění nevytvořila — ač, objektivně vzato, tak mohla učinit — předpoklady pro řádné poskytnutí služby, nemůže se s úspěchem dovolávat toho, že poskytnutí této služby vybočuje z mezí jejích provozních možností. Organizace s ohledem na znění § 224 odst. 2 a jeho systematické zařazení nemůže dále v žádném případě poukazem na provozní možnosti odmítat splnění již uzavřené smlouvy o poskytnutí služby, resp. žádat event. snížení svých vzniklých odpovědnostních povinností. Tímto výkladem § 224 odst. 2 je sledován společensky žádoucí cíl, totiž aby jednotlivé organizace nevydávaly neodůvodněně své ryze skupinové zájmy za zájem celospolečenský.

Neuzavřela-li organizace smlouvu o poskytnutí určité služby, ač jí taková právní povinnost vznikla, postupovala protiprávně a může ji — za splnění

i ostatních potřebných podmínek — postihnout sankce ve formě odpovědnosti za event. vzniklou škodu (§ 421).

Ad 2. Základní právní povinnosti organizace při vlastním poskytování služby a této povinnosti korespondujícího práva občana *je postupovat ve smyslu § 226 tak, aby potřeba občana mohla být — objektivně vzato — řádně uspokojena*. Neoddělitelnou a funkční součástí této široké povinnosti organizace je — vyžaduje-li přirozeně povaha poskytované služby — i povinnost organizace o této službě občana správně a úplně informovat — tzv. informační povinnost (srov. v této souvislosti i zvláštní ustanovení obsažená v § 245, 258 odst. 1, 268 odst. 2; v tomto směru i tu platí o vztahu obecného a zvláštního to, co bylo uvedeno již výše). Informační povinnost organizace se vztahuje na vše (nejen tedy na zvláštní pravidla, která je třeba zachovávat při užívání technicky složitých předmětů služby, jakož i předmětů vyráběných z nových materiálů a surovin atp.), co je třeba znát o té konkrétní občanskoprávní službě, která má být za účelem náležitého uspokojení osobních potřeb občana poskytnuta. Výkladem lze dovodit, že informační povinnost organizace se nevztahuje na skutečnosti obecně (notoricky) známé. Organizace se přitom nemůže s úspěchem dovolávat toho, že ani ona skutečnost, o níž měla občana správně a úplně informovat, sama neznala (R 63/68). Je totiž její věcí jako organizace poskytující služby, aby si na základě svého hospodářskoprávního vztahu s příslušnou výrobní organizací zajistila o předmětu plnění všechny potřebné znalosti a poté s nimi řádně seznamovala i občany-spotřebitele. Řádně splněnou povinností informovat občana je zároveň plnění i obecný princip obsažený v § 43, totiž dbát o to, aby při úpravě smluvních vztahů bylo odstraněno vše, co by mohlo vést ke vzniku rozporů (princip prevence).

b) Základní právní povinností občana je *poskytnout organizaci součinnost potřebnou k provedení služby (§ 227) a za poskytnutou službu zaplatit cenu (§ 232)*.

Pojem této součinnosti občana znamená, že musí podle okolností a povahy případu vyvinout — objektivně posuzováno — takové úsilí, aby organizace mohla poskytnout občanovi službu tak, aby jeho potřeby mohly být řádně a plynule uspokojeny, tj. i včetně přijetí předmětu plnění (projev vzájemné spolupráce směřující koordinovaně k cíli — splnění závazkového právního vztahu). Jako příklad součinnosti občana lze uvést jeho přítomnost při zkoušce šatů objednaných na zakázku, umožnění vstupu pracovníkům organizace do bytu k provedení určité opravy či úpravy atp. Jestliže občan neposkytne potřebnou součinnost organizaci včas, tj. ve lhůtě, kdy ji poskytnout podle smlouvy měl, nastávají na jeho straně důsledky prodlení (srov. uplatňující se obecné ustanovení § 88). Kromě toho § 227 obsahuje zvláštní úpravu, podle které organizace má v takovém případě navíc i *právo na náhradu nutných nákladů*, které jí v důsledku neposkytnutí potřebné součinnosti občana (příčinná souvislost) vznikly (např. právo na náhradu jízdného svých pracovníků, náhradu na ztrátu jejich času, náhradu za použití pohonných hmot atp.). Podmínkou úspěšného uplatnění posléze uvedeného zvláštního (speciálně) upraveného práva organizace (tvořící součást

práv organizace z důvodů odpovědnosti za prodlení občana) je, že součinnost nebyla ze strany občana poskytnuta *včas* a dále, že organizaci v příčinné souvislosti s tím *vznikly nutné náklady* (o případ vzniku nutných nákladů by proto nešlo tam, kde např. občan sdělil předem organizaci, že určitý den v bytě nebude a organizace vzdor tomu určité náklady vynaložila). Za splnění obou výšeuvedených podmínek bude občan za neposkytnutí potřebné součinnosti vedoucí ke vzniku nutných nákladů povinen nahradit tyto náklady neboli odpovídat organizaci *bez zřetele ke svému zavinění, tj. objektivně*. Jestliže občan neposkytne organizaci součinnost ani v *dodatečně přiměřené lhůtě*, kterou mu organizace dala, vzniká organizaci dokonce *právo od smlouvy o poskytnutí služby odstoupit* (srov. též obecné ustanovení § 35 odst. 1). I v tomto směru jde na straně občana o *objektivní odpovědnost*. Při výkladu slov „*dodatečně přiměřenou lhůtu*“ je nutno vycházet z okolností konkrétního případu. V každém případě však platí, že *dodatečně přiměřená lhůta* musí být vždy občanem náležitě konkretizována. Jestliže by tato *dodatečná lhůta* byla nepřiměřená svou krátkostí, musela by ji organizace na návrh občana, který by se s ní nespokojil, prodloužit. Jestliže by však tato *dodatečná lhůta* byla nepřiměřená svou délkou, byla by jí organizace vázána. *Dodatečně přiměřenou lhůtu* by nebylo třeba stanovit tam, kde by občan prohlásil, že potřebnou součinnost stejně neposkytne. Právě tak ji nebude třeba stanovit tam, kde občan i bez *dodatečného prodloužení lhůty* bez dalšího vysloví svůj souhlas s odstoupením organizace od smlouvy. Občan odpovídá přirozeně i za nutné náklady, které organizaci vznikly v této *dodatečně prodloužené lhůtě*. Nelze vyloučit, aby organizace stanovila druhou, event. další *dodatečně přiměřenou lhůtu*. Není třeba, aby organizace při stanovení *dodatečně přiměřené lhůty* zároveň připojila, že v případě jejího nesplnění od smlouvy odstoupí. Organizace však může prohlásit, že v případě marného uplynutí *dodatečně prodloužené lhůty* od smlouvy odstupuje. V takovém případě již z její strany není třeba zvláštního odstoupení od smlouvy. Odstoupení od smlouvy se děje jednostranným projevem vůle organizace. Tento projev vůle organizace je — za splnění všech podmínek stanovených zákonem — perfektní okamžikem dojití občanovi (nevyžaduje se tedy souhlas občana, ani rozhodnutí soudu). Perfektním odstoupením se smlouva od počátku ruší, není-li smluveno něco jiného (§ 48 odst. 1). Oběma subjektům vznikne vzájemná povinnost vypořádat se podle zásad o odpovědnosti z neoprávněně získaného majetkového prospěchu (§ 451 an.). Odstoupením od smlouvy není dotčeno ani právo organizace z odpovědnosti za vzniklou škodu (§ 420). V tomto posledním případě by však šlo na straně občana o odpovědnost za škodu na principu zavinění.

O *povinnosti občana zaplatit za poskytnutou službu cenu*, včetně odpovědnostních důsledků za prodlení při nezaplacení splatné ceny (poplatek, resp. úroky z prodlení) byla podrobně řeč již shora.

c) *Jedním ze základních práv občana je, že všude tam, kde organizace na něho poskytnutím určité služby převedla vlastnictví k věci, nemohou být vůči němu uplatněna s úspěchem práva jiných osob týkajících se této*

věci. Totéž platí, jestliže občan nabude poskytnutím určité služby pouze práva věc užívat (§ 228).

Právněpolitickým smyslem této právní úpravy je zvýšit a prohloubit právní ochranu a jistotu občana a zároveň při tom upevňovat a prohlubovat dobrou víru občana v socialistické podnikání, které je v oblasti občansko-právních služeb uskutečňováno k tomuto účelu speciálně zřízenou soustavou socialistických organizací.

Koupí-li si proto např. občan ve starožitnostech n. p. Klenoty určitou věc, pak bez zřetele k tomu, svěřil-li ji do prodeje této organizaci vlastník či někdo jiný, stává se kupující občan — za předpokladu, že je v dobré víře¹⁸⁾ — vlastníkem této věci. Původní vlastnické právo třetí osoby nabytím vlastnického práva kupujícím zaniká. Původní vlastník — nyní již třetí osoba — nemůže proto vůči kupujícímu občanovi — již novému vlastníkovi uplatnit žádná práva. Jsou-li však splněny všechny potřebné podmínky, může původní vlastník — nyní již třetí osoba uplatnit právo na náhradu škody vůči tomu, kdo věc — ač nezmocněn a tedy neoprávněn — věc předal organizaci k prodeji (§ 420), resp. i vůči organizaci obstarávající prodej věci, pokud se v této souvislosti dopustila zaviněného porušení svých právních povinností (§ 421).

Nabude-li občan poskytnutím služby právo věc pouze užívat, původní vlastník v těchto případech sice své vlastnické právo neztrácí, je však na základě zákona (ex lege) omezen v tom směru, že nemůže občanovi po dobu oprávněného užívání do jeho užívacího práva s úspěchem zasahovat.

Někdy se považuje za jedno z dalších základních práv občana, které tvoří součást občanskoprávních vztahů při poskytování zkoumaných služeb, i právo občana podílet se na řízení činnosti a kontrole plnění úkolů organizací (čl. IV, čl. 11 odst. 3 ústavy). Dlužno však soudit, že úprava spoluúčasti občanů na řízení a kontrole činnosti organizací se občanskému právu vymyká. Čl. IV. chtěl zřejmě vyjádřit pouze to, že i občanskoprávními vztahy, které vznikají při poskytování zkoumaných služeb, se uskutečňují v celkové soustavě socialistické demokracie, z jejíž podstaty jako obecný princip vyplývá právo účasti občanů na řízení všech společenských procesů, a tedy i na řízení a kontrole činnosti organizací poskytujících zkoumané služby.

Ad 3. O odpovědnosti, resp. o odpovědnostních povinnostech organizací při poskytování služeb je pro jejich ucelenou a poměrně velmi rozsáhlou právní úpravu pojednáno v samostatné kapitole.

¹⁸⁾ Je pravdou, že § 228 se výslovně o dobré víře občana nezmiňuje. Dobrou víru na straně občana v době nabytí věci je však třeba s ohledem na pravidla socialistického soužití prolínající i celou koncepcí právní úpravy služeb výkladem (srov. zejména čl. VI a VII) dovodit.

Ucelený odpovědnostní systém zakotvený v rámci občanskoprávní úpravy služeb a zabezpečující účinnou (tj. spravedlivou a rychlou) právní ochranu občanů jako spotřebitelů tvoří *neoddělitelnou (integrální) součást celkové (komplexní) péče státu a společnosti o všestranně řádné uspokojování jejich osobních, tj. hmotných a kulturních (duchovních) potřeb a tím ve svých důsledcích i o zajištění jejich náležité životní úrovně*. Tímto způsobem i institucionálně zakotvený odpovědnostní systém plní významnou společenskopolitickou úlohu z hlediska zájmů jak celé společnosti, tak i jedinců.¹⁹⁾

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že proces zvyšování a prohlubování právních záruk subjektivních práv občanů, vedoucí k minimalizaci jejich spotřebitelského rizika a spojený v oblasti služeb mj. právě s institutem odpovědnosti, je *jednou z dalších vývojových tendencí této části socialistického občanského závazkového práva*.

Při tom pro *všechny druhy* odpovědnosti organizace při poskytování služeb (srov. další výklady) platí určité *obecné zásady*.

Již z výše podaného výkladu § 226 vyplynulo, že organizace je vždy povinna poskytnout službu tak, aby potřeba občana mohla být — chápáno v nejširším slova smyslu — *řádně uspokojena*.

Za toto *řádné* poskytnutí služby organizace odpovídají v první řadě *způsoby*, které stanoví sám občanský zákoník.

Konkrétně se jedná o

- a) *Odpovědnost za včasné poskytnutí služby (§ 234).*
- b) *Odpovědnost za řádné (ve smyslu bezvadné) poskytnutí služby (§ 235, 236).*
- c) *Odpovědnost za způsobenou škodu (§ 233 odst. 2, 237, 238).*

Žádný z uvedených druhů odpovědnosti organizace založených občanským zákoníkem nemůže být subjekty občanskoprávních služeb ani *jednostranně*, ani *dohodou platně vyloučen* anebo *omezen (zúžen)*. Takový jednostranný projev vůle či dohoda subjektů by byly jako odporující zákonu neplatné (§ 39).

Vedle výše uvedených druhů odpovědnosti založených přímo občanským zákoníkem nelze vyloučit ani odpovědnost dohodnutou či jednostranně převzatou samotnými subjekty občanskoprávních služeb (srov. § 233 odst. 1 i. f.). Vzhledem ke kogentnímu charakteru ustanovení § 233 odst. 3, jakož i k celkovému pojetí právní úpravy služeb sledující cíl zabezpečit účinnou ochranu občanům — spotřebitelům, je však nutno soudit, že smluvit, resp. jednostranně písemně převzít lze odpovědnost pouze v *rozsahu širším, než*

¹⁹⁾ Srov. v tomto směru závěry XV. sjezdu KSČ, obsahující mj. i požadavek dále zkvalitňovat zboží osobní potřeby. Srov. i zasedání ÚV KSČ v květnu 1977 o uspokojování hmotných potřeb obyvatelstva a směry dalšího rozvoje vnitřního trhu, kde se mj. zdůrazňuje, že „úkolom socialistického obchodu není jenom prodávat. Jeho povinností je ochrana spotřebitele a povinnost garantovat jeho práva i vůči výrob-
cům“ (Rudé právo ze dne 20. 5. 1977, str. 4).

stanoví sám občanský zákoník. Jinými slovy řečeno, *odchýlení se od zákonem stanovených práv občanů jako spotřebitelů* je právně přípustné toliko v jejich prospěch a k jejich dobru.

Odpovědnost organizace za neposkytnutí služby včas.

Jednou z právních povinností organizace je *poskytnout občanovi službu včas*. Splnění této povinnosti ze strany organizace je velmi důležité, neboť tím dochází k řádnému a plynulému (bezporuchovému) uspokojení potřeb občana jako spotřebitele. Včasným poskytnutím služby se rozumí její poskytnutí ve *smluvené lhůtě* (době). Tam, kde je pro určité typy služeb stanovena právním předpisem lhůta ke splnění (srov. např. § 268 odst. 1, § 277), nesmí smluvená lhůta z takto stanovené lhůty vybočit.

Nesplní-li organizace svou povinnost včas, *octne se v prodlení*. Za to ji postihuje nepříznivý majetkový důsledek v podobě *odpovědnosti za prodlení* (srov. k tomu speciální úpravu obsaženou v § 234, 237, případně se uplatňující i obecné ustanovení § 85). Jestliže však občan organizaci neposkytne potřebnou součinnost (§ 227) a tím způsobí nevčasné poskytnutí služby, nastává prodlení u občana (§§ 88, 234, 237), nikoli však u organizace.

Prodlení občana a organizace se tedy navzájem vylučují.

Pro úplnost je však dlužno dodat, že odpovědnost organizace za prodlení vzniká dále i v těch případech, kdy z její strany nebylo plněno *řádně*, tj. řádně pokud jde o předmět, způsob, množství a jakost předmětu plnění, místo splnění atp. Jestliže občan předmět plnění přijal, leč později se zjistilo, že šlo o plnění něčeho jiného (tzv. aliud), splnění nenastalo a organizace se ode dne splatnosti (dospělosti) závazku rovněž ocitla v prodlení.

Závažnost odpovědnosti organizace poskytující služby za prodlení se *projevuje zejména v její povinnosti strpět, aby občan od smlouvy odstoupil* (to platí ovšem za předpokladu, že občan — vzdor prodlení — netrvá nadále na dodatečném provedení služby). Vyjádřeno z hlediska právního postavení občana, občan *má právo od uzavřené smlouvy odstoupit*. Úspěšné uplatnění tohoto práva není vázáno na jeho uplatnění (reklamací) v určité lhůtě u organizace. I toto právo však jako právo majetkové povahy podléhá promlčení podle § 101. Je-li předmět plnění dělitelný, může se právo občana na odstoupení od smlouvy týkat i pouze jeho jednotlivých částí. Podmínkou ke vzniku tohoto práva občana na odstoupení od smlouvy a tomu odpovídající povinnost organizace tento důsledek strpět je, že *služba nebyla provedena ani v dodatečně přiměřené lhůtě, kterou občan organizaci poskytl* (výklad určený přiměřenosti dodatečné lhůty bude i tu otázkou okolností a povahy konkrétního případu; srov. k tomu obdobně výklady shora).

Odstoupení od smlouvy je jednostranný projev vůle občana, kterýžto projev vůle je perfektní okamžikem, kdy došel organizaci. Perfektním odstoupením od smlouvy se smlouva mezi subjekty od počátku (ex tunc) ruší (§ 48 odst. 2), aniž by bylo třeba ke zrušení smlouvy souhlasu organizace či rozhodnutí soudu (tak i soudní praxe — R 17/76). Ohledně vzájemného vypořádání subjektů platí zásady o odpovědnosti z neoprávněné získaného

majetkového prospěchu (§ 451 an.). Došlo-li však již mezi tím k částečnému plnění, je občan povinen zaplatit organizaci částku, která připadá na vykonanou práci a na vzniklé náklady jen potud, pokud měl z částečného plnění služby majetkový prospěch (§ 234 odst. 1).

2. Pokud by byla smlouva o poskytnutí určitého typu služby sjednána fixně (tzv. fixní smlouva), uplatní se i v občanskoprávní oblasti služeb obecná úprava podle § 86 se všemi právními důsledky tam smluvenými (není proto třeba organizaci ukládat dodatečnou lhůtu k plnění, právě tak jako není nutný ani jednostranný projev vůle občana o odstoupení). Smlouva se v tomto případě ruší již marným uplynutím lhůty k plnění, ledaže by občan prohlásil bez zbytečného odkladu, že vzdor této skutečnosti trvá na plnění. Posléze uvedenou úpravou občanský zákoník umožňuje v zájmu občana — věřitele brát zřetel na některé zvláštní okolnosti, pro které by pro něho někdy i opožděné poskytnutí služby mohlo ještě splnit svůj účel.

3. Uskutečněním práva na odstoupení od smlouvy není nikterak dotčeno právo občana na náhradu škody, která mu byla způsobena tím, že organizace zaviněně porušila svou právní povinnost poskytnout službu včas (§ 421).

Odpovědnost organizace za vady poskytnuté služby

1. Institut odpovědnosti za vady hraje v rámci centrálně uskutečňovaných komplexních společenských opatření uskutečňovaných zvláště v oblasti ekonomické, jmenovitě ve výrobě, a směřujících prvořadě k *vytváření podmínek pro bezvadné, zejména jakostní, poskytování služeb*²⁰⁾ významnou úlohu. Intenzívně vedené úsilí společnosti proti nejakostním — nekvalitním výsledkům poskytovaných služeb, pro kteréžto úsilí socialistická hospodářská soustava vytváří potřebné předpoklady, je plně opodstatněno. Nekvalitní poskytování služeb — ať již z objektivních příčin či ze subjektivních důvodů — totiž způsobuje nejen nepříznivé národohospodářské újmy (srov. např. plýtvání živé práce, materiálu, surovin, zvyšování nákladů spojených s odstraňováním vad a tím vším koneckonců i celkově nehospodárnou — neracionální spotřebu), nýbrž i určité majetkové ztráty občanům jako spotřebitelům (navíc spojené s jejich zklamáním a nespokojeností). Poslední průzkum učiněný soudy opětne prokázal (R 2/78), že právě nekvalitně poskytované výsledky služeb jsou jedním z důvodů vzniku jednotlivých *střetů* (konfliktů) mezi socialistickými organizacemi poskytujícími služby na straně jedné a občany jako adresáty těchto služeb na straně druhé a tím i případných soudních sporů.

Platná právní úprava poskytuje občanovi rozsáhlá práva a záruky těchto práv v případě vadného (zejména nekvalitního) poskytnutí služeb, a tedy dokončeného — završeného protiprávního jednání organizace. Občané — spotřebitelé si tato svá práva stále více uvědomují, i když je zatím z ně-

²⁰⁾ V části literatury se někdy hovoří o tzv. kreativní ochraně občanů jako spotřebitelů.

kterých důvodů (srov. např. časovou náročnost jejich uplatňování, psychické zábrany vyplývající jednak z pocitu obtížnosti konkurovat organizaci vybavené kvalifikovaným aparátem, jednak z nutnosti dodržet určitý formální postup při uplatňování práv atp.) plně nevyužívají. Významnou roli v této oblasti — právě tak jako vůbec v oblasti služeb jako celku — hraje z *preventivněvýchovného hlediska* mj. i *judikatura*, a to zejména judikatura nejvyšších soudních orgánů mající rozsáhlejší publicitu (srov. zejména významné judikáty Nejvyšších soudů ČSR a SSR R 38/73, R 17/76, R 2/78 aj.).

Občanský zákoník obsahuje jednak *obecnou úpravu odpovědnosti za vady* při poskytování služeb (srov. § 233 odst. 1, 3 i konkrétní provedení této zásady v §§ 235, 236), jednak *zvláštní úpravu odpovědnosti* za vady při poskytování jednotlivých a výslovně upravených typů služeb. Konkrétně se jedná o prodej v obchodě — §§ 247, 255), kterážto služba tvoří jednu z nejrozšířenějších právních forem uspokojování osobních potřeb občanů, dále o půjčování věcí (§ 258), o zhotovení věci na zakázku (§ 270—274), opravu a úpravu věci (§§ 279—281) a obstaravatelské služby, jmenovitě o obstarávání prodeje věci (§ 295).

I pro vzájemný vztah mezi obecnou právní úpravou a zvláštní právní úpravou odpovědnosti za vady při poskytování služeb platí již výše zmíněná zásada, že obecná úprava se použije při poskytování kterékoli služby jen potud, pokud jednotlivý a výslovně upravený typ služby (např. prodej v obchodě, zhotovení věci na zakázku, oprava a úprava věci) neobsahuje (ať zcela či zčásti) zvláštní odchylnou právní úpravu této odpovědnosti. V kladném případě se uplatní zásada, že zvláštní vylučuje obecné (*lex specialis derogat legi generali*). Obecné právní úpravy odpovědnosti za vady se použije i tehdy, jestliže výslovně upravený typ služby žádnou zvláštní úpravu odpovědnosti za vady neobsahuje a přitom použití obecné právní úpravy odpovědnosti za vady není povahou této služby vyloučeno.

Pro všechny typy občanskoprávních služeb platí obecná právní úprava § 236 odst. 2, podle které občan má *právo na náhradu nákladů vzniklých mu v souvislosti s uplatněním odpovědnosti za vady* (srov. např. poštovné, cestovné, náklady vzniklé při vyřizování reklamace, náklady spojené s přepravou vadné věci do opravy atp.). Toto majetkové právo sice žádný ze zvláštních jednotlivých a výslovně upravených typů služeb neupravuje, na druhé straně však jeho uplatnění ani nevylučuje.

2. *Předpoklady vzniku odpovědnosti organizace za vady* při poskytování služeb jsou:

a) *Existence původní právní povinnosti poskytnout bezvadný předmět plnění.*

b) *Porušení této právní povinnosti poskytnout bezvadný předmět plnění neboli protiprávní chování.*

c) *Existence, resp. projevení se vady.*

d) *Existence příčinné souvislosti mezi a)–c).*

Jelikož se pro vznik odpovědnosti za vady nevyžaduje zavinění, je třeba i tento druh odpovědnosti kvalifikovat jako *objektivní*. V této souvislosti

je namístě uvést, že zavinění se nevyžaduje ani v těch případech, kdy je organizace poskytující službu povinna nahradit občanovi náklady, které mu vznikly v souvislosti s uplatněním jeho práv z odpovědnosti za vady (§ 236 odst. 2). Tento druh objektivní odpovědnosti nepřipouští zproštění — liberaci (případ tzv. absolutní objektivní odpovědnosti). Pokud ovšem určitý nedostatek předmětu plnění nevznikl v důsledku poskytnutí služby, resp. nemá-li tento nedostatek *původ* v poskytnutí služby, nejde o vadu, za kterou je stanovena objektivní odpovědnost organizace. Tak např. § 1 odst. 1 vyhl. č. 46/1964 Sb. stanoví, že vadou věci není např. časové omezení životnosti věci vyplývající již z její povahy jako účinek opotřebení, znečištění a jiných přirozených procesů.

Ad a) Právním důvodem původní právní povinnosti plnit bezvadně tak, aby výsledkem byla řádně uspokojena potřeba občana, bude zpravidla smlouva, kterou uzavřela socialistická organizace jako poskytovatel služby na straně jedné a občan jako spotřebitel na straně druhé.

Ad b) Protiprávnost chování organizace spočívá v tom, že socialistická organizace — ač podle smlouvy měla — neposkytla občanovi bezvadný předmět plnění (lze též hovořit o výsledku služby).

Ad c) Vadami, za které se odpovídá, jsou *vady, které existovaly, resp. se projevyly buď již v době převzetí výsledku služby, resp. kdy v důsledku prodloužení občana s převzetím služby na něho přešlo nebezpečí* (tzv. zákonná odpovědnost za vady) *či v záruční době* (záruční odpovědnost).

Vady lze třídit z různých právních hledisek:

aa) *Vady faktické a právní.*

Vadami faktickými jsou *nedostatky vlastností předmětu plnění fyzické (reálné, resp. věcné) povahy* (proto se někdy též hovoří o fyzických vadách).

Faktické vady lze dále dělit zejména na *vady jakosti* (kvality) a *vady množství* (kvantity).

Již konkrétněji řečeno, *faktickými vadami jsou nedostatky vlastností (ať co do jakosti, množství, resp. dalších vlastností jako např. co do vzhladu) předmětu plnění, tj. samotného zmaterializovaného výsledku služby či jejího provedení, které tento předmět plnění měl mít podle smlouvy, právních předpisů, technických norem aj., jakož i nedostatky těch obvyklých (standardních) vlastností, které se u určitého předmětu plnění podle jeho povahy a účelu použití bez dalšího (aniž by byly výslovně smlouveny či stanoveny) předpokládají.*

O *právní vady* jde naproti tomu tam, kde předmět plnění vykazuje právní závady, které brání tomu, aby nabyvatel nabyl k poskytnutému předmětu plnění všech práv, které podle smlouvy nabýt měl (např. vlastnického práva, práva nezátíženého věcným břemenem atp.). Zkrátka, nabyvatel předmětu plnění k němu nenabude takového právního postavení (právní pozice), jakého se mu na základě určité právní skutečnosti (zpravidla smlouvy) mělo dostat.

Občanský zákoník v oblasti služeb výslovně rozlišování na vady faktické a právní neprovádí. Hovoří pouze o vadách. Jak však již vyplynulo z obsahu předcházejících výkladů (srov. výklady k § 228), praktický význam při poskytování služeb bude mít toliko *odpovědnost za faktické vady*.

bb) *Vady zjevné a skryté*.

Občanský zákoník v oblasti služeb výslovně nerozlišuje ani *vady zjevné* (očividné), ani *vady skryté* (za vady skryté se zpravidla považují ty vady, které nebylo možno při obvyklé pozornosti objevit). Z toho lze dovodit, že odpovědnost socialistických organizací při poskytování služeb vzniká i v případech tzv. vad zjevných.

cc) *Vady neodstranitelné a odstranitelné*.

Za *neodstranitelné vady předmětu plnění* lze považovat v první řadě ty, které jsou *neodstranitelné vůbec*, tj. které za *současného stavu poznání v oblasti vědy, techniky a hospodářství není možno zatím žádným z dosažitelných způsobů nápravy odstranit*. Za neodstranitelné však sluší považovat i ty vady, kde by jejich odstranění — jinak možné — bylo např. *hospodářsky neúčelné a neefektivní* či kde by bylo provedeno jen ve zcela nepřijatelné lhůtě pro spotřebitele služby anebo kde by předmět plnění zůstal i po odstranění vady s ohledem na účel svého použití nadále neúměrně znehodnocen, takže by jej nešlo používat smluvným či obvyklým způsobem.

Z hlediska § 251 jsou např. na roveň neodstranitelným vadám postaveny i *takové vady, které sice z technického hlediska odstranitelné jsou, avšak kupující nemůže věc pro opětné vyskytnutí se vady po opravě anebo pro větší počet vad věc řádně užívat*.

S tříděním vad na neodstranitelné a odstranitelné (v oblasti služeb je toto třídění zároveň spojeno s kritériem, lze-li předmět plnění řádně užívat podle jeho účelu či nikoli) občanský zákoník výslovně počítá a stanoví také pro tyto druhy případů *různé právní důsledky*. Na tomto místě je třeba obecně říci, že tam, kde jde o neodstranitelné vady, vzniknou nabyvateli předmětu plnění práva větší závažnosti (srov. např. práva podle §§ 251, 273 odst. 2), než v případech, kdy je vada předmětu plnění neodstranitelná (srov. např. práva podle §§ 250, 273).

3. *Odpovědnost za vady* lze podle úpravy obsažené v občanském zákoníku dále třídit na

a) *Zákonnou odpovědnost za vady*.

b) *Zákonnou záruku — garanci* (zákonná záruční — garanční odpovědnosti za vady).

c) *Smluvní záruku — garanci* (smluvní záruční — garanční odpovědnost za vady).

d) *Záruku — garanci založenou jednostranným prohlášením vůle*.

Přitom pro vzájemný vztah všech těchto druhů odpovědnosti za vady platí v občanském zákoníku zásada, že *tam, kde není stanoveno či smlouveno něco jiného, uplatňuje se zákonná odpovědnost za vady*.

Ad a) Při zákonné odpovědnosti za vady se odpovídá za ty nedostatky vlastností předmětu plnění, které existují *v době plnění*.

Dobou plnění je zpravidla převzetí výsledku služby (srov. např. § 247

odst. 1, § 270, § 79 odst. 1, § 295). Pouze tehdy, jestliže se občan, kterému je služba poskytnuta, octne v prodlení, je rozhodující den, kdy na občana prodlením a převzetím výsledku služby přešlo nebezpečí (§§ 88, 275 odst. 1, § 282 odst. 1).

Zákonná odpovědnost za vady přichází podle občanského zákoníku v úvahu zejména u služeb, které spočívají v prodeji věci, jež se rychle kazí, anebo v prodeji věcí použitých (§ 247 odst. 1), jakož i služeb spočívajících v obstarávání prodeje věcí (§ 296).

Ad b) Zákonná záruka (garancie), která podstatným způsobem rozšiřuje zákonnou odpovědnost za vady, přichází v úvahu všude tam, kde stát má intenzivní zájem na společensky žádoucím zkvalitňování služeb, včetně náležitého zabezpečení účinné právní ochrany nabyvatelů — občanů jako spotřebitelů. Lze konstatovat, že v oblasti služeb se mj. i právní úprava tohoto druhu stává *neoddělitelnou — integrální součástí péče státu i celé společnosti o řádné uspokojování významné části — skupin osobních potřeb občanů a tím zároveň o zabezpečení jejich stále rostoucí životní úrovně.*²¹⁾

Podle možností společnosti *postupné rozšiřování zákonné záruky* za náležité vlastnosti poskytovaných služeb se stává jedním z *projevů celkové vývojové tendence socialistického občanského závazkového práva.*

Zákonná záruční odpovědnost za vady je v občanském zákoníku stanovena při *nejvýznamnějších a nejfrekventovanějších typech služeb.* Konkrétně se jedná o prodej v obchodu (vyjma již výše zmíněných případů upravených v §§ 247, 295), o zhotovení věci na zakázku (§ 270) a o opravu a úpravu věci (§ 279).

Délka zákonné záruční doby je různá podle povahy poskytnutého předmětu plnění.

Za vady, které se vyskytly po záruční době, organizace neodpovídá.

Ad c) Subjektům občanskoprávních služeb nebrání nic v tom, aby tu odpovědnost za vady, kterou stanoví zákon, rozšířily, resp. doplnily formou *písemné smluvní záruky (garancie) nad meze zákonné odpovědnosti za vady* či *zákonné záruky* (§ 233 odst. 1 i. f.). Podmínky a rozsah smluvní záruky je nutno určit ve smlouvě o záruce.

Ad d) Zákonná odpovědnost organizace za vady, resp. odpovědnost ze zákonné záruky může být rozšířena, resp. doplněna i jednostranným právním úkonem — prohlášením organizace (§ 235 odst. 3). Hovoří se též o tzv. záručním (garančním) prohlášení, resp. záruční listině, tj. o prohlášení učiněném na záručním listě. Takové případy předvídá u prodeje v obchodě § 248 odst. 3, u zhotovení věci na zakázku § 271 odst. 3, u opravy a úpravy věci § 280 odst. 3.

²¹⁾ Srov. „Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a dalších úkolech strany“, Rudé právo ze dne 13. 4. 1976, str. 4, jakož i Směrnice pro hospodářský a sociální rozvoj ČSSR v letech 1976–1980 (příloha Rudého práva z dubna 1976, str. 12 a násl.); srov. i zasedání ÚV KSČ v květnu 1977 o uspokojování hmotných potřeb obyvatelstva a směry dalšího rozvoje vnitřního trhu (Rudé právo ze dne 20. května 1977, str. 3).

4. Při určení práv z odpovědnosti za vady vzniklé při poskytování služeb je třeba rozlišovat, jde-li o vadu odstranitelnou či neodstranitelnou.

V prvním případě, tj. u vad odstranitelných, má občan, a to bez zřetele k tomu, lze-li vadný předmět plnění řádně užívat či nikoli, právo na bezplatné odstranění vady (§ 235 odst. 1). Tomuto právu občana odpovídá rovněž zákonná povinnost organizace vadu odstranit. Tam, kde došlo k poskytnutí neúplného předmětu plnění, tj. kde organizace neposkytla vše, co tvoří předmět plnění, neboli jinak řečeno, plnila-li v menším rozsahu, než plnit po právu měla (vada množství — kvality), vzniká občanovi zvláštní (specifický) druh práva na odstranění vady. Obsah tohoto práva spočívá v doplnění toho, co poskytnutému předmětu plnění chybí.

Právo občana na bezplatné odstranění vady je stanoveno občanským zákoníkem jako základní právo v odpovědnostním systému za vady. Podle zvláštní právní úpravy některých typů služeb, konkrétně při prodeji v obchodě (srov. §§ 250, 251), zhotovení věci na zakázku (§ 273 odst. 2), opravě a úpravě věci (§ 261), občan může u vad odstranitelných uplatnit za určitých podmínek i jiná práva z odpovědnosti za vady než právo na odstranění vady.

Smyslem této úpravy je zajistit s ohledem jak na účinnou právní ochranu občanů jako spotřebitelů, tak i na celospolečenské zájmy reálné plnění, a tím uskutečnění hospodářského cíle a užitečného efektu, které subjekty poskytováním služeb sledují.

V případě, že vadu předmětu plnění není dobře možné odstranit (resp. předmět plnění doplnit), závisí obsah práv občana na tom, může-li služba vzdor této vadě řádně plnit svůj účel či nikoli (§ 235 odst. 1).

Je-li tomu tak, občanovi přísluší — podle rozsahu a povahy snížení hodnoty poskytnutého předmětu plnění — právo domáhat se přiměřené slevy z ceny, kterou organizaci za službu poskytl — tzv. *actio quanti minoris* (§ 235 odst. 1 i. f.). Jde o slevu z původně sjednané ceny za službu. Došlo-li proto v mezidobí k jakýmkoli změnám cen (ať směrem nahoru či dolů), nejsou tyto změny pro určení rozsahu slevy právně významné — relevantní.

V opačném případě, tj. jde-li o vadu neodstranitelnou, vznikne občanovi buď právo domáhat se nového poskytnutí služby (resp. výměnu věci), nebo právo zrušit smlouvu (§ 235 odst. 1). Záleží na kupujícím, které z těchto práv zvolí (jde tedy o tzv. alternativní práva). Právo na zrušení smlouvy se může realizovat — vedle dohody účastníků — i formou jednostranného projevu vůle občana zrušit smlouvu. Z projevu vůle občana však musí být jasně a určitě patrné, že chce smlouvu zrušit. Projev vůle může být učiněn v jakékoli formě. Jednostranný projev vůle občana je v takovém případě pro organizaci za splnění podmínek zákona neboli důvodnosti závazný okamžikem, kdy jí tento projev došel. Ke zrušení smlouvy, kterýžto právní důsledek nastává od počátku (ex tunc), není třeba ani souhlasu příslušné organizace, ani rozhodnutí soudu (R 17/76). Zrušení smlouvy však nezbytně předpokládá její platnost. Lze vyslovit zásadu, že neplatnost smlouvy vylučuje uplatnění odpovědnosti za vady.

Po zrušení smlouvy jsou si subjekty povinny vrátit vše, co mezitím

podle smlouvy plnily, a to podle zásad odpovědnosti za neoprávněně získaný majetkový prospěch (§ 457 odst. 1). V případě zrušení smlouvy rozhodnutím soudu musí soud určitým způsobem vyjádřit obapolnost (synallagmaticnost) závazků obou subjektů. Konkrétně to znamená, že organizace bude povinna vrátit cenu služby oproti vydání převedeného předmětu služby a naopak. Jestliže občan, který použil práva zrušit kupní smlouvu či práva na výměnu věci, vrátí organizaci věc již používanou, nemá podle konstantní soudní praxe organizace právo na náhradu za znehodnocení věci vzniklé používáním a opotřebením do okamžiku zrušení smlouvy anebo výměny věci (R 17/1976). Jinými slovy, organizace musí občanovi vrátit tu cenu, kterou občan za poskytnutou službu skutečně zaplatil.

5. Jestliže občanovi vznikne v důsledku vadného předmětu plnění navíc ještě další majetková újma v *podobě škody* (např. vadný elektrospotřebič, který si občan zakoupil u obchodní organizace, mu způsobí škodu v jeho elektrické síti, koupená vadná pračka poškodila občanovi prádlo), lze *nezávisle* (samostatně) *na sobě uplatňovat obě práva*. Z toho důvodu dlužno soudit, že občan může s úspěchem uplatnit právo na náhradu škody i tehdy, jestliže mu právo z odpovědnosti za vady pro jeho nevčasné uplatnění již mezitím zaniklo (prekludovalo se). Jinými slovy řečeno, uplatnění práva občana z odpovědnosti za vzniklou škodu (§ 421) není vázáno na včasné uplatnění práv z odpovědnosti za vady.

6. Právo z odpovědnosti za vady poskytnuté služby musí občan podle § 236 *uplatnit* (oznámit — reklamovat) *u organizace bez zbytečného odkladu* (písemná forma pro uplatnění není stanovena; lze proto uplatnit právo z odpovědnosti za vady i ústně). Toto právo u občana však zanikne pouze tehdy, *nebylo-li uplatněno v šestiměsíční reklamační lhůtě od poskytnutí služby* (pokud ovšem není v zákoně pro jeho uplatnění stanovena reklamační lhůta jiná). Lhůta označená občanským zákoníkem neurčitě jako lhůta „bez zbytečného odkladu“ nemá prekluzivní povahu, tj. není spojena se zánikem práva. Právní následek spočívající v zániku (prekluzi) práv z odpovědnosti za vady je spojen až s marným uplynutím přesně stanovené šestiměsíční reklamační lhůty. Tomuto výkladu svědčí i požadavek právní jistoty v občanskoprávních vztazích. Znění občanského zákoníku „od poskytnutí služby“ je třeba vykládat tak, že se jím rozumí den, kdy občan převzal výsledek služby, resp. den, kdy u občana došlo k prodlení s převzetím výsledku služby (§§ 88, 287). Soud je povinen přihlížet k šestiměsíční propadné (prekluzivní) reklamační lhůtě i bez návrhu, tj. z úřední povinnosti (*ex offio*).

V právní praxi i teorii bylo sporné, zda stačí, aby nabyvatel pouze vytkl vady věci, či zda je nutné, aby v reklamační lhůtě zároveň uvedl, jaké konkrétní právo z důvodu odpovědnosti za vady u organizace uplatňuje. Soudní praxe (R 17/76, 2/78) dospěla k závěru, že k odvrácení zániku práv z odpovědnosti za vady je třeba, aby nabyvatel nejen vytkl vady, nýbrž aby zároveň uvedl konkrétní právo, které z tohoto důvodu u organizace uplatňuje. Tento závěr však není prost pochybností. Z hlediska zabezpečení náležité právní ochrany občana se jeví přiměřenějším pojetí, podle

kterého občan již řádným vytknutím vad (za řádné vytknutí vad sluší považovat jejich — alespoň hrubý — popis, resp. jak se vady navenek projevují; není tedy třeba vždy přesné a detailní popsání vad) implicitně uplatnil ve smyslu § 236 své právo z odpovědnosti za vady.²²⁾

Uplatnění (oznámení — reklamace) práva z odpovědnosti za vady je nutno učinit u té organizace, která se k poskytnutí služby zavázala a občanovi službu — byť vadnou — poskytla (§§ 236, 253 věta první, §§ 247, 281 odst. 2).

Stačí, je-li právo z odpovědnosti za vady uplatněno (oznámeno — reklamováno) pouze u provozovny, jejímž prostřednictvím byla služba poskytnuta (např. u prodejny, u zakázkové provozovny atp. — § 11 vyhl. min. spravedlnosti č. 45/1964 Sb.).

Na základě dosavadních zkušeností praxe lze konstatovat, že v celé řadě případů, kdy bylo vadně plněno, dochází mezi občanem a příslušnou organizací na základě jednoduchého řízení a i celkem rychle k vypořádání již ve stadiu reklamačním, tj. *mimosoudně*.

Nedošlo-li po včas provedeném uplatnění (oznámení — reklamaci) práva z odpovědnosti za vady k mimosoudnímu vypořádání mezi organizací a občanem, musí občan své právo uplatnit u soudu *ve tříleté promlčecí lhůtě*. Promlčecí doba v takových případech počíná běžet ode dne, kdy právo z odpovědnosti za vady bylo včas oznámeno (reklamováno) u organizace, která službu poskytla (§ 102).

Nerozhoduje, uplatní-li občan své právo z odpovědnosti za vady buď přímo návrhem (žalobou) anebo námitkou (např. námitkou proti žalobě organizace na zaplacení ceny poskytnuté služby; v tomto případě je však třeba, aby soud vždy pečlivě zkoumal, zda mezitím nedošlo k prekluzi práv občana pro nevčasnou reklamaci vad či k promlčení práv občana pro jejich nevčasné uplatnění u soudu).

Důsledné uplatňování práv z odpovědnosti za vady je netoliko v individuálním zájmu postiženého občana, nýbrž svým reparačním a preventivně výchovným působením působí zároveň příznivě v zájmu společenském. I ono totiž přispívá svým způsobem k dalšímu zkvalitňování služeb. Tím je mj. umožněno — což se bude týkat např. zejména obchodních organizací — aby zjištěné vady byly podle hospodářskoprávních vztahů s úspěchem uplatňovány vůči výrobním organizacím a jejich náprava v konečném procesu lokalizována u těch subjektů, u kterých má zpravidla svou základní příčinu a původ.

²²⁾ Srov. J. Švestka: Odpovědnost za vady podle čs. soc. práva, Univerzita Karlova, 1976, str. 245, 246.

Odpovědnost socialistických organizací za škodu způsobenou při poskytování služeb.

Vzhledem ke značnému společenskému významu služeb pro uspokojování významné části osobních potřeb občanů občanský zákoník doplnil a tak prohloubil *obecnou* odpovědností soustavu organizací za způsobenou škodu (§ 421). Tímto zvláštním systémem odpovědnosti jsou kryty ty případy, kdy občanovi právě v souvislosti s poskytováním určitých služeb hrozí určité speciální nebezpečí vzniku škod (ať již na zdraví, resp. životě či na věcech).

K tomu zvláštnímu odpovědnostnímu systému patří konkrétně *tři odpovědnostní skutkové podstaty stanovené v § 233 odst. 2, 237, 238*. K nim bývá právní teorií a soudní praxí přiřazována navíc i odpovědnostní skutková podstata podle § 245, která se však uplatňuje pouze při prodeji v obchodě (proto o ní chybí v této obecné stati bližší výklady).

Tím je v souladu s vývojovou tendencí období výstavby rozvinuté socialistické společnosti i v této oblasti občanského práva *zvýšena a prohloubena právní ochrana občanů*.

1. *Odpovědnost socialistických organizací za škody způsobené při (u) příležitosti poskytnutých služeb spojených s přístupem do bytů nebo k osobnímu majetku, a to zaviněním osob, které k poskytnutí služby použily (§ 233 odst. 2).*

I organizace poskytující službu obecně odpovídají — právě tak jako ostatní organizace — *za všechny škody, které ti, kdož plnili její úkoly (zejména pracovníci, resp. členové), způsobili v rámci plnění těchto úkolů (§ 421)*. Stručně to lze vyjádřit rovněž tak, že i organizace, které poskytují služby, odpovídají za všechny škody, jež byly sice způsobeny v rámci plnění jejich úkolů, ale *nesprávným* provedením příslušné služby.

Leč odpovědnost organizací, které poskytují služby a s jejichž prováděním je spojen přístup do bytů nebo k osobnímu majetku občanů, je s ohledem na tyto skutečnosti podstatně *rozšířena*. Nastupuje totiž podle § 233 odst. 2 i tam, kde škoda vznikla zaviněním osob, které k poskytnutí služeb použila, *mimo rámec plnění úkolů organizace, tj. tedy i pouze při (u) příležitosti poskytnutí těchto služeb* (hovoří se někdy též o tzv. excessu). Jde o případy, kdy určitá osoba vystupuje mimo rámec plnění úkolů organizace (tedy nikoli jako její pracovník či jiná určitá osoba organizace) a kde by již tudíž nedosahovala obecná odpovědnost organizace podle § 421.

Občanský zákoník vychází přitom správně ze skutečnosti, že povaha některých služeb, jež organizace občanům poskytují, si vyžaduje, aby občan umožnil — leckdy i v době své nepřítomnosti — pracovníkům organizace přístup do bytu, resp. ke svému majetku (srov. např. úklidovou či opravárenskou službu, které si občan objednal v důvěře, že zvolená organizace k němu vyše poctivé, spolehlivé a řádné pracovníky, kteří této příležitosti nezneužijí k vlastnímu obohacení). Za těchto okolností je spravedlivé a plně přiměřené, aby organizace odpovídaly i za škody způsobené těmi, koho užily, byť jen při příležitosti poskytnutí takové služby (např. za škodu

způsobenou krádeží neboli trestnou činností pracovníka organizace u příležitosti provádění úklidu či opravy, resp. úpravy v bytě). Pro tento závěr hovoří jak motivy *reparační* (opodstatněné zvýšení ochrany práv občanů), tak i *preventivně výchovné* zřetele stimulující organizace k tomu, aby prováděly odpovědný výběr svých pracovníků užívaných k službám tohoto druhu.

Ke vzniku odpovědnosti organizací za takto vzniklou škodu je třeba splnění těchto předpokladů:

a) *zaviněný protiprávní úkon osoby použité organizací, k němuž došlo při příležitosti poskytnutí služby, s jejímž prováděním je spojen přísun do bytu nebo k osobnímu (roz. ve smyslu osoby občana) majetku občana;*

b) *škoda;*

c) *příčinná souvislost mezi ad a) a ad c).*

Ad a) Osobou použitou organizací k poskytnutí služby může být netoliko její pracovník (člen), *nýbrž i kdokoli jiný* (např. pracovník jiné organizace či kterýkoli občan), *koho organizace k provedení služby — ať již na základě dohody či pouze fakticky neboli via facti — použila.*

Škoda musí být způsobena zaviněným (úmyslným či nedbalostním) protiprávním úkonem použitých osob.

Zákonné pojetí „při příležitosti poskytnutí služby“ je záměrně širší koncipováno než pojetí „v přímé souvislosti nebo v rámci plnění úkolů“. Tímto pojetím je totiž umožněno činit určité organizace — se zřetelem k povaze některých služeb, které poskytují — občanskoprávně odpovědnými i za případy škod způsobených jejími pracovníky či jinými užitými osobami při vykročení (vybočení) z rámce úkolů organizace (srov. např. typicky za krádež v bytě).

Jsou-li splněny všechny výše uvedené předpoklady, přicházejí v úvahu jako přímé subjekty odpovědnosti vůči poškozeným v první řadě *organizace, jež použily osoby k provedení služby spojené s přístupem do bytu či k osobnímu majetku.*

Bude-li vůči poškozenému přímo odpovídat i *skutečný (přímý) škůdce*, tj. osoba užitá k provedení služby (pracovník, člen či kterákoli jiná užitá osoba), závisí vždy na tom, byla-li škoda způsobena touto užitou osobou při příležitosti výkonu služby *úmyslně* anebo z *nedbalosti*.

V *prvých* případech (úmyslné způsobení škody) odpovídá poškozenému přímo vedle organizace poskytující služby i sama užitá osoba. Odpovědnost organizací má charakter *objektivní odpovědnosti* (i když jde o objektivní odpovědnost v jistém ohledu zvláštní, protože v jejím základu leží úmyslné zavinění osoby). Organizace se v těchto případech nemůže své odpovědnosti nikterak zprostit (např. důkazem o tom, že při výběru užití osoby vyvinula veškeré úsilí, neboli že ji nepostihuje culpa in eligendo). Naproti tomu odpovědnost užití osoby je odpovědností za její vlastní úmyslně zaviněný protiprávní úkon. Odpovědnost organizace i užití osoby vůči poškozenému je vzhledem ke znění § 233 odst. 2 *odpovědností společnou a nerozdílnou, tj. solidární.*

V *druhých* případech odpovídá poškozenému přímo *pouze sama organi-*

zace poskytující službu. Odpovědnost organizace má i v tomto případě charakter *objektivní odpovědnosti*. Užitá osoba, která škodu z nedbalosti při příležitosti poskytnutí služby způsobila, neodpovídá přímo poškozenému, nýbrž *odpovídá pouze ve vnitřním vztahu organizaci* (praktická tu bude pracovněprávní odpovědnost podle § 172 a násl. zák. práce).

2. *Odpovědnost organizace za poškození, ztrátu nebo zničení věci, kterou k provedení služby od občana převzala (§ 237).*

Jestliže za účelem poskytnutí služby organizace převzala od občana zároveň též věc, je namístě, aby se občanovi, jenž mj. projevil svěřením věci organizaci svou důvěrou, dostalo i *účinných právních záruk*, že si ve svých poměrech nebude muset nést majetkovou újmu, která by mu vznikla následkem poškození, ztráty nebo zničení této předané věci.

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) *převzetí občanovy věci organizací za účelem provedení služby;*
- b) *škodná událost spočívající v poškození, ztrátě či zničení převzaté věci, kterýžto stav občanský zákoník zakazuje — reprobuje (protiprávní stav);*
- c) *škoda;*
- d) *příčinná souvislost.*

Věcí, která byla organizací od občana za účelem poskytnutí služby převzata, se rozumí nejen součást této věci (např. motor u automobilu), nýbrž i její příslušenství (např. rezervní kolo a pneu, autorádio u automobilu). Soudní praxe (R 2/78) za ztrátu věci považuje i ztrátu vyměněné součásti, pokud nebyla organizací občanovi po skončení služby vydána.

Nejčastější případy poškození nebo zničení převzaté věci v praxi jsou případy poškození a zničení věcí, které byly příslušnými organizacemi převzaty k vyčištění a k barvení.

K převzetí věci organizací za účelem provedení služby (např. opravy či úpravy věci, zhotovení věci na zakázku, úschovy věci, obstarání prodeje věci atp.) dochází zpravidla na základě smlouvy uzavřené mezi občanem a organizací (§ 244 odst. 1, 3), kterážto smlouva zakládá závazkový právní vztah k poskytnutí určité služby.

Není proto rozhodující, zda občan, který smlouvu s organizací uzavře, je vlastníkem předané věci či nikoli (R 29/66). To je správné, neboť právo občana z odpovědnosti za škodu podle § 237 je založeno na porušení smlouvy, jakožto právního důvodu vzniku služby v občanském právu, neboli na porušení smluvního závazkového (obligacíního) právního vztahu (nezakládá se tudíž na věcněprávním vztahu — vlastnickém vztahu). Soudní praxe někdy dále dovozuje, že vedle subjektu smluvního závazkového právního vztahu se může v těchto případech náhrady škody vůči organizaci domáhat i vlastník poškozené věci, a to podle § 421 (R 2/78). Tento názor praxe však není bez pochybností. Tyto pochybnosti vyplnou při položení otázky, komu z těchto subjektů by dal soud přednost, jestliže by v těchto případech uplatnil zároveň náhradu škody jak subjekt smluvního závazkového právního vztahu, tak vlastník poškozené věci. I odpovědnost organizací podle

§ 237 je širokou a přísnou objektivní odpovědností (nevyžaduje se tedy ani tu existence zavinění organizace).

Jediným důvodem zprošťujícím (liberujícím) organizaci této široké a přísné odpovědnosti je, že *by ke škodě došlo i jinak, tj. že by ke škodě došlo i tehdy, kdyby nebylo k převzetí věci organizací došlo*. K takové situaci může dojít v důsledku buď vnitřních příčin, které spočívají v povaze samotné věci (např. ve vlastnostech věci, jako je její kazivost atp.), anebo *vnějších* příčin (např. živelných pohrom a událostí jako požáru, povodně atp., které by věc postihly stejně, kdyby k jejímu převzetí organizací nedošlo). Toto zjištění vnitřních či vnějších škodlivých příčin bude vždy otázkou okolností a povahy konkrétního případu.

Obsah, rozsah a způsob náhrady škody se řídí §§ 442 a násl.

Subjektem odpovědnosti vůči poškozenému je ve všech těchto případech toliko *sama organizace*, která věc k poskytnutí služby převzala. Pracovníci (členové) organizace, resp. jiné užité osoby samy poškozenému přímo neodpovídají. To platí s ohledem na znění zákona i tehdy, jestliže v těchto případech došlo z jejich strany k vybočení (excesu) z rámce plnění úkolů. Jejich odpovědnost je v těchto případech vždy jen odpovědností ve vnitřním vztahu vůči organizaci.

Odpovědnost za škodu podle § 237 se neuplatní v případě škody na věci přepravované při přepravních službách. Je tomu tak proto, že v posléze uvedených případech platí zvláštní — speciální úprava občanskoprávní odpovědnosti (§§ 310, 311, 316, 318).

Přísná a široká odpovědnost organizace podle § 237 zaniká rovněž okamžikem, kdy se občan dostane do prodlení s převzetím věci od organizace (§ 227).

Závěrem je třeba ještě dodat, že § 237 má speciální postavení ve vztahu k § 238, o kterém je řeč dále. To znamená, že jsou-li naplněny potřebné předpoklady § 237, je vyloučeno použití § 238.

3. *Odpovědnost organizace za škody způsobené okolnostmi majícími původ v povaze přístroje nebo jiné věci, již bylo při poskytnutí služby použito* (§ 238).

Při poskytování některých druhů služeb může občanovi v jeho poměrech vzniknout škoda na základě okolností, které mají svůj původ (zdroj) buď v *povaze přístroje* (srov. např. ondulační aparát, autogen či jiný nástroj, resp. zařízení atp.), anebo v *povaze jiné věci* (srov. např. chemikálii v čističce, určitý jiný použitý materiál atp.), jichž bylo použito pouze jako prostředku k poskytnutí vlastní služby.

Občanský zákoník stanovil v § 238 pro zkoumané případy širokou a přísnou odpovědnost organizace založenou na objektivním principu. Není přitom rozhodné, zda lze osobám, které s těmito přístroji či věcmi pracují, resp. je obsluhují, přičíst zaviněný protiprávní úkon či nikoli. Tato objektivní odpovědnost organizací byla dokonce maximálně zpřísněna v tom smyslu, že za splnění předpokladů dále uvedených při ní není připuštěn žádný zprošťující (liberující) důvod. V těchto dvou skutečnostech (tj. v objektivní odpovědnosti a ve vyloučení liberace) spočívá základní rozdíl § 238

od § 421. Posléze uvedené obecné ustanovení § 421 stanoví totiž subjektivní odpovědnost organizace, tj. odpovědnost za zavinění s možností se této odpovědnosti vyviněním (exkulpací) zprostit.

Předpoklady vzniku široké a přísné objektivní odpovědnosti organizace podle § 238 jsou:

a) *škodná událost kvalifikovaná tím, že má svůj původ (zdroj) v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo jako prostředků použito při poskytování vlastní služby, kterýžto stav občanský zákoník zakazuje — reprobuje (protiprávní stav);*

b) škoda;

c) *příčinná souvislost mezi a) a b).*

K prvému předpokladu: Škodná událost musí mít svůj původ (zdroj) v povaze buď přístroje nebo věci, kterých bylo použito pouze jako prostředků k poskytnutí vlastní služby. *Tomu je třeba rozumět takto:* Ustanovení § 238 dopadá na škodu, k jejímuž uskutečnění došlo za použití určitého přístroje či určité věci, přičemž již z povahy jejich použití hrozí — posuzováno podle obecných zkušeností, resp. odborných poznatků — i při zachování potřebné péče a opatrnosti riziko zvýšenějšího nebezpečí škod pro zdraví, resp. život anebo majetek občanů. Nepatří tedy pod dosah § 238 — jak patrně — zdaleka všechny případy škod vzniklých při poskytnutí služeb v důsledku jakékoli použití jakéhokoli přístroje či věci (blíže srov. další výklady). Jinak by totiž byl rozsah použití § 238 neúměrně veliký a stanovení maximálně široké a přísné objektivní odpovědnosti příslušných organizací v důsledku toho *neúnosné*. Navíc by jiným výkladem § 238 nepřiměřeně vybočoval z okruhu a systému ostatních případů stanovené objektivní odpovědnosti (srov. např. § 427 a násled., § 432 aj.). Z toho, co bylo zatím uvedeno, dále vyplývá, že § 238 nekryje ani případy, kdy přístroj či věc — byť z povahy jejich použití hrozí též možnost vzniku zvýšenějšího nebezpečí škody — *netvoří prostředek* k poskytnutí vlastní služby, ale jsou *samy předmětem této služby* (srov. např. prodej určité vysoce hořlavé látky atp.). Tyto případy se spravují právním režimem obecné občanskoprávní odpovědnosti podle § 421.

O riziko určitého zvýšenějšího nebezpečí vzniku škod pro zdraví, resp. život anebo majetek občanů může — posuzováno podle obecných zkušeností či odborných poznatků — jít např. při selhání či jiné závadnosti takových přístrojů a věcí, jako je např. ondulační aparát užívaný jako prostředek pro poskytnutí kadeřnické služby, svařovací autogen použití při opravách či úpravách věcí, atp.

Při výkladu § 238 je však třeba jít v současných podmínkách rozvoje vědeckotechnického pokroku dále.

I tam, kde určitý použitý přístroj či určitá použitá věc žádné selhání či závadnost nevykázaly, může již z povahy jejich použití hrozit — i při zachování potřebné péče a opatrnosti — riziko určitého zvýšenějšího nebezpečí škod pro zdraví, resp. život anebo majetek občanů. Je-li tomu tak, je na místě, aby toto riziko vzniku škod (pro občany často velmi závažných, neboť jde o škody na zdraví, resp. životě) šlo k tíži organizace a nikoli obča-

na (tuto výkladovou tendenci správně naznačila soudní praxe — R. 9/77). Takové případy by mj. mohly být vzhledem k odkazu § 78 odst. 2 zák. č. 20/1966 Sb. na občanský zákoník praktické i u některých — s určitým rizikem zvýšenějšího nebezpečí vzniku škod spojených — diagnostických či terapeutických zákroků prováděných ve zdravotnictví. Kdy tomu bude a kdy nikoli bude věcí konkrétního posouzení podle dostupných zkušeností a odborných poznatků. Za této situace lze považovat rozložení existujícího rizika cestou široké a přísné objektivní odpovědnosti za opodstatněné z hlediska zájmů poškozených občanů. Při tomto výkladu se také tento druh občanskoprávní odpovědnosti organizací přiměřeně zařazuje do celkového systému případů občanskoprávní objektivní odpovědnosti.

Ani v případě odpovědnosti podle § 238 není rozhodné, kdo s přístrojem či s jinou věcí, z povahy jejichž použití ke škodné události došlo, pracoval (zda to byl např. pracovník — člen organizace či jiná osoba použitá organizací k provedení služby), zda při použití přístroje či věci vybočil z rámce plnění svých úkolů či nikoli atp.

Subjektem široké a přísné odpovědnosti podle § 238 je výlučně ta organizace, z jejíž činnosti, při kterých bylo použito přístroje či jiné věci, ke škodě došlo. Pracovník (člen), resp. jiná užitá osoba poškozenému sami přímo neodpovídají, a to ani tehdy, jestliže by jim bylo možno na způsobení škody přičíst zaviněný protiprávní úkon. Jejich odpovědnost vzniká jen ve vztahu k přímo odpovědné organizaci.

ИРЖИ ШВЕСТКА

Основополагающие теоретические вопросы услуг в гражданском праве

РЕЗЮМЕ

I.

В работе содержится цельное теоретическое исследование одного из важнейших институтов — категорий чехословацкого социалистического гражданского обязательственного права. Сочетание достижений научно-технического прогресса и связанных с ним процессов обновления ассортимента изделий с преимуществами социалистического строя закономерно приводит к резкому возрастанию значения услуг. Общественное значение услуг усматривается в том, что в условиях строительства развитого социалистического общества последние становятся адекватным определением гражданских субъективных прав и обязанностей, включая действенные правовые гарантии, важнейшим фактором, который с учетом необходимости обеспечения соответствующей структуры и должного уровня качества — действуя в системе остальных общественных мероприятий — способствует удовлетворению личных запросов граждан, а тем самым и функционально по-новому способствует и повышению их жизненного уровня, а также формированию социалистического образа их жизни.

В первой главе дается определение понятия услуг в гражданском праве, путем их разграничения от других гражданскоправовых институтов, и вместе с тем обосновывается место этого гражданскоправового института в общей системе гражданского права.

Во второй главе производится исследование отдельных элементов услуг как гражданскоправовых отношений, то есть их субъектов, предмета и содержания.

В первой главе дается определение понятия услуг в гражданском праве, путем и раскрывается соотношение общей и особенной частей регламентации. Используя комплексный подход, в работе отмечены и те услуги, которые с теоретической точки зрения содержат признаки услуг согласно гражданскому праву, но по тем или иным причинам урегулированы помимо гражданский кодекс.

В четвертой и пятой главах рассматриваются отдельные виды услуг в гражданском праве, а также их возникновение. По вопросу их возникновения в работе подчеркивается принципиальная значимость договоров как выражения сравнительно широко практикуемого принципа распорядительной автономии в данной области гражданского права.

Шестая глава посвящена разъяснению основных прав и обязанностей субъектов услуг в сфере гражданского права. Обязанности подразделяются в работе на преддоговорные обязанности, на обязанности при самом предоставлении услуг и на обязанности по ответственности за нарушение права или за причинение противоправного положения при предоставлении услуг. Особое внимание в работе уделено, кроме прочего, обязанности организации заключить договор о предоставлении услуги при условии, что для этого имеются законом предусмотренные предпосылки. Исполнение организацией этой обязанности можно добиваться по суду. И в этом усматривается одно из проявлений усиления охраны имущественных прав граждан в качестве потребителей. В работе дается сравнительно-обширный анализ отдельных видов ответственности организаций, предоставляющих услуги, как-то: ответственность за просрочку, ответственность за недостатки и специфическая ответственность за вред причиненный в связи с предоставлением услуг.

JIRÍ ŠVESTKA

Grundlegende theoretische Fragen der Dienstleistungen in bürgerlichen Recht

RESUMÉ

I.

Die Studie enthält die abgerundete theoretische Untersuchung eines der wichtigen Institute (Kategorien) des čs. sozialistischen bürgerlichen Obligationsrechts. Die Verbindung der Errungenschaften des wissenschaftlich-technischen Fortschritts und der damit verbundenen Innovationsprozesse mit den Vorzügen der sozialistischen Gesellschaftsordnung führt gesetzmässig auch zu einem grossen Aufschwung der Dienstleistungen. Die gesellschaftliche Bedeutung der Dienstleistungen wird in der Studie darin erblickt, dass diese unter den Bedingungen des Aufbaus der entwickelten sozialistischen Gesellschaft durch die adäquate der bürgerlichen subjektiven Rechte und Pflichten einschliesslich wirksamer rechtlicher Garantien, zu einem wichtigen Faktor werden, der innerhalb des Systems der übrigen gesellschaftlichen Massnahmen in der erforderlichen Struktur und Qualität zur Befriedigung der persönlichen Bedürfnisse der Bürger und dadurch in funktionell neuer Weise zur Sicherung und Steigerung des Lebensniveaus, sowie zur Formung der sozialistischen Lebensweise beiträgt.

II.

Im *ersten* Kapitel beschäftigt sich die Studie mit der Abgrenzung des Begriffs der Dienstleistungen im bürgerliche Recht, ihrer Unterscheidung von anderen bürgerlichrechtlichen Instituten und gleichzeitig mit der Begründung des Platzes dieses bürgerlichrechtlichen Instituts im Gesamtsystem des bürgerliche Rechts.

Im *zweiten* Kapitel wird die Erforschung der einzelnen Elemente der Dienstleistungen als bürgerlichrechtlicher Beziehungen, d. i. ihrer Subjekte, ihres Gegenstandes und Inhalts durchgeführt.

Das *dritte* Kapitel ist auf die Untersuchung der geltenden rechtlichen Regelung der Dienstleistungen und auf die Beziehung des allgemeinen Teils der Regelung zum besonderen Teil ausgerichtet. Die Studie beführt bei ihrem komplexem Herangehen auch jene Dienstleistungen, die vom theoretischen Gesichtspunkt aus gesehen Merkmale der Dienstleistungen nach dem bürgerlichen Recht aufweisen, jedoch aus verschiedenen Gründen ausserhalb des bürgerlichen Gesetzbuches geregelt werden.

Die Kapitel *vier* und *fünf* befassen sich mit den einzelnen Arten der Dienstleistungen im bürgerlichen Recht sowie mit deren Entstehung. Im zuletzt angeführten Zusammenhang betont die Studie die grundsätzliche Wichtigkeit der Verträge als Ausdruck des sich in verhältnismässig grossem Umfang durchsetzenden Prinzips der Dispositionsautonomie auf diesem Gebiet des bürgerlichen Rechts.

Das *sechste* Kapitel ist der Darstellung der grundlegenden Rechte und Pflichten der Subjekte der Dienstleistungen im bürgerlichen Recht gewidmet. Soweit es sich um die Pflichten handelt, teilt sie die Studie ein in Vorvertragspflichten, Pflichten bei der eigentlichen Gewährung der Dienstleistungen und Pflichten, die sich aus der Verantwortung für eine Rechtsverletzung oder das Hervorrufen eines rechtswidrigen Zustandes bei der Gewährung der Dienstleistungen ergeben. Besondere Aufmerksamkeit wird in der Studie u. a. der Pflicht der Organisationen gewidmet, einen Vertrag über die Dienstleistung abzuschliessen, unter der Voraussetzung, dass die notwendigen gesetzlichen Erfordernisse erfüllt sind. Diese Pflicht der Organisation ist gerichtlich erzwingbar. Auch in diesem Moment erblickt die Studie einen Ausdruck des sich vertiefenden Schutzes der Vermögensrechte der Bürger als Konsumenten. Verhältnismässig breit werden in der Studie die einzelnen Arten der Verantwortlichkeit der die Dienstleistungen gewährenden Organisation analysiert, und zwar konkret die Verantwortlichkeit für den Verzug, die Verantwortlichkeit für Mängel und die spezifische Verantwortlichkeit für einen bei der Durchführung der Dienstleistung verursachten Schaden.

JIRÍ ŠVESTKA

Questions théoriques fondamentales des services dans le droit civil

RÉSUMÉ

I.

L'étude comprend la recherche intégrale théorique d'une des importantes institutions — catégories du droit civil socialiste des obligations. La réunion des acquisitions du progrès scientifique et technique, des processus d'innovation y jointes aux avantages du système social socialiste même légalement aussi au grand essor des services. L'importance sociale des services, l'étude l'aperçoit en ce que dans les conditions de l'édification de la société socialiste développée, en déterminant de manière adéquate les droits et les obligations subjectifs civils y compris les garanties civiles efficaces, les services deviennent le facteur important qui — dans le système des

autres mesures sociales — contribue dans la structure et qualité nécessaire à la satisfaction des besoins individuels des citoyens et par là fonctionnellement d'une manière nouvelle à assurer et à élever leur niveau de vie ainsi qu'à la formation de leur mode de vie socialiste.

II.

Dans le *premier* chapitre l'étude s'occupe de la définition de la notion des services dans le droit civil, de leur distinction des autres institutions de droit civil et en même temps elle motive la place que cette institution de droit civil occupe dans le système entier du droit civil.

Dans le chapitre *deux* l'examen est fait des éléments individuels des services en tant que rapports de droit civil, c'est-à-dire de leurs sujets, objets et teneur.

Le chapitre *trois* est axé sur l'analyse de la réglementation juridique en vigueur des services et sur le rapport de la partie générale de la réglementation à la partie spéciale. Par son approche complexe de la problématique des services l'étude touche même les services qui au point de vue théorique accusent les caractères des services selon le droit civil mais qui, pour certaines raisons, sont réglés en dehors du code civil.

Les chapitres *quatre* et *cinq* s'occupent des différentes sortes de services dans le droit civil, ainsi que de leur naissance. A ce dernier propos l'étude souligne l'importance en principe des contrats en tant que manifestation de l'autonomie de disposition qui se fait valoir relativement largement dans cette sphère de droit civil.

Le chapitre *six* est consacré à l'exposé des droits et des obligations fondamentaux des sujets des services dans le droit civil. En ce qui concerne les obligations, l'étude les classe en obligations préalables au contrat, obligations pendant l'exécution propre des services et obligations de responsabilité résultant de la violation du droit ou du fait d'avoir provoqué pendant l'accomplissement du service un état contraire au droit. Une attention particulière est prêtée dans l'étude entre autres à l'obligation des organisations de conclure le contrat d'accorder le service, à supposer que les conditions légales nécessaires sont remplies. Cette obligation de l'organisation, elle peut lui être arrachée par voie judiciaire. C'est également dans ce trait de la réglementation que l'étude aperçoit l'une des manifestations de la sauvegarde allant s'approfondissant des droits matériels des citoyens en tant que consommateurs. D'une manière relativement vaste sont analysées dans l'étude les différentes espèces de responsabilité des organisations accordant les services, à savoir concrètement la responsabilité du retard, la responsabilité des vices et la responsabilité spécifique du dommage causé en accordant le service.